№ 229 ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, 19 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ

1911
ԵՐԵՍՈՒՆԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, 19 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ № 229

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը և 7 ամսվանը 6 րուբլի.
Առանձին համարները ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.
Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція „Мшакъ" Сергіевская ул., № 5.
Tiflis, Rédaction „Mschak"
Խմբագրատան տելեֆոն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից).
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզվով
Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 20 կոպէկ.
Տպարանի տելեֆոն № 67.

ԽՄԲԱԳԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՄՇԱԿ
(39-ՐԴ ՏԱՐԻ)
Հասցէն՝ ТИФЛИСЪ, Редакція „МШАКЪ".
TIFLIS, Rédaction du journal „MSHAK".

Հոկտեմբերի 1-ից մինչեւ տարվայ վերջը 3 րուբլի:

Հասցէն փոխելու համար պէտք է ուղարկել նաեւ հին հասցէն եւ 40 կ. նամականիշ; ՀԻՆ ՀԱՍՑԷՆ եւ 40 կ. չուղարկողների խնդիրները՝ հասցէն փոխելու վերաբերմամբ՝ ԿԸ ԹՈՂՆՎԵՆ ԱՆՀԵՏԵՒԱՆՔ.

Յայտարարութիւնների համար պէտք վճարել. I երեսի վրա իւրաքանչիւր տողատեղին (պետիտ)—20 կոպ., IV երեսի վրա—10 կոպ.

Կովկասից դուրս գտնվող անձերի և հիմնարկութիւնների յայտարարութիւնները բացառապէս ընդունվում են՝ Մոսկվայում—Центральная Контора Объявленій Торгов. Дома Л. и Э. Метцль и К-о, Мясницкая, д. Сытова, և նրա բաժանմունքներում—Պետերբուրգում՝ Морская, 11, Վարշավայում՝ Маршальковская, 130, Վիլնօյում՝ Большая, 38, Պարիզում՝ 8 Площадь Биржи.

ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

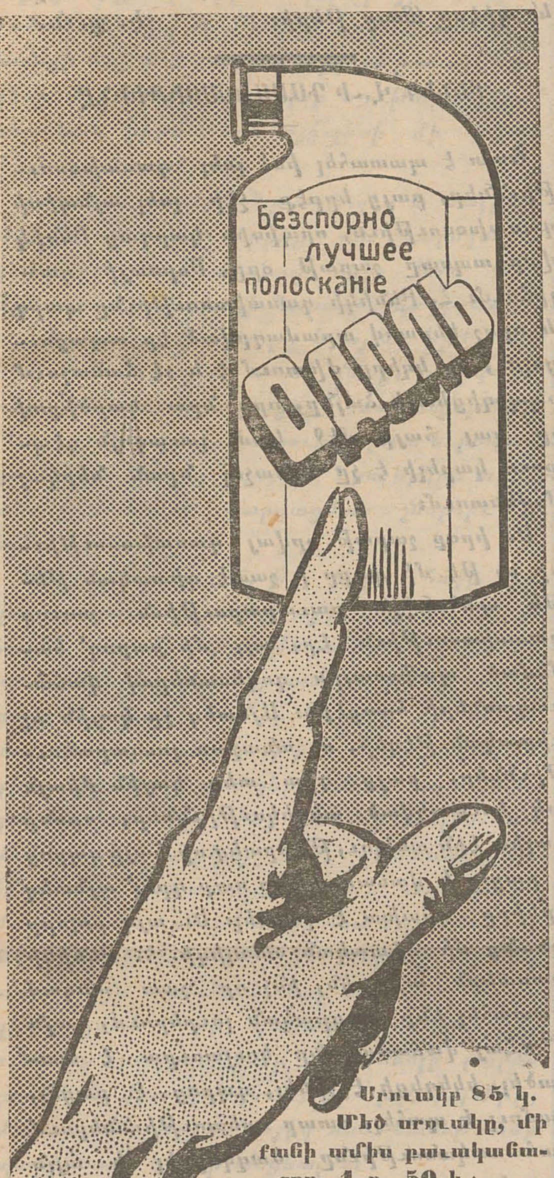

Սրուակը 85 կ. Մեծ սրուակը, մի քանի ամիս բաւականացող, 1 ր. 50 կ.:

(Հ.19,Ն.17) (M.326491/326497) 910. 3—2

ՀԵՌՈ՞Ւ ԱԶԳԱՅՆԱԿԱՆ ԼՕԶՈՒՆԳԸ

II

Մենք յայտնեցինք, որ քաղաքային դումայի ձայնաւորների ընտրութեան ժամանակ չը պէտք է բնաւին ղեկավարվել ազգայնական լօզունգով։ Դրա դէմ մեզ կառարկեն թէ՝ ապա ի՞նչ անել, երբ մի քաղաքում մի որեւէ ազգային տարր տիրապետող է հանդիսանում, ընտրել է տալիս իր միջից ձայնաւորներ և միւս ազգային տարրերը զրկվում են քաղ. ինքնավարութեան մէջ մասնակցելու իրաւունքից։

Դրան մենք կը պատասխանենք։ Եթէ մի քաղաքում որեւէ մի տարր, հայը, կամ թուրքը, կամ վրացին տիրապետող է հանդիսանում քաղ. ընտրութիւնների ժամանակ, դրա մեղքը ընկնում է քաղ. կանոնադրութեան վրա, որի սահմանած որոշ գոյքային ցենզը գերակշռութիւն է տալիս այս և այն տարրին։ Պէտք է աշխատել, պէտք է միջնորդութիւններ յարուցանել, որ քաղաքային կանոնադրութիւնը իրաւունք տայ մասնակցելու ընտրութիւններին ժողովրդի բոլոր խաւերին, ոչ միայն տնատէրերին, այլ և բնակարան վարձողներին, այլ և արհեստաւորներին, աշխատաւոր դասակարգերին և այլն։

Երբ դուք ազգայնական լօզունգով էք ղեկավարվում, երբ դուք պնդում էք, թէ դումայի մէջ անպատճառ բոլոր ազգերը, ցեղերը, դաւանութիւնները պէտք է ունենան իրանց ներկայացուցիչները, դուք այն ժամանակ չէք կարող ընտրել ձայնաւոր ամենայն համարձակութեամբ այնպիսի անձանց, որոնք յարմար և արժանաւոր լինեն ձայնաւորութեան համար, ձեռնհաս լինեն քաղաքի տնտեսութեան կառավարութեան մէջ։

Թող ընտրվի հայ, ռուս, վրացի, թուրք, հրէայ, բայց ընտրվեն ոչ թէ նրա համար, որ նրանք հայ, վրացի, ռուս են, այլ նրա համար, որ ձեռնհաս և ընդունակ են վարել քաղաքային տնտեսութիւնը, կարող են բարգաւաճ դրութեան մէջ դնել քաղաքը, կարող են իսկական հայրեր հանդիսանալ քաղաքի ազգաբնակութեան, մանաւանդ չունեւոր ազգաբնակութեան համար, տալով նրանց առողջապահական, մաքուր, էժանագին բնակարաններ, մաքուր օդ, մաքուր փողոցներ, հիմնելով դպրոցներ, հիւանդանոցներ, բուժարաններ, մատակարարելով էժան և առողջարար սննդեղէն և այլն։

Բագւում ընտրողների մեծամասնութիւնը կազմում են թուրքերը, որովհետեւ կանոնադրութեամբ պահանջված ցենզը նրանք ունեն ամենից շատ. բայց թուրքերը օգտվելով այդ հանգամանքից և ղեկավարվելով ազգայնական կամ ցեղական սկզբունքով, ձայնաւորներ ընտրում են ոչ թէ ձեռնհաս և ընդունակ քաղաքացիներ առանց ազգի և կրօնի խտրութեան, այլ բացառապէս թուրքեր։ Եւ այդ պատճառով Բագւի դումայի ձայնաւորների բարոյական և մտաւոր մակարդակը շատ ստոր է կանգնած և քաղաքային ինքնավարութեան գործը սաստիկ տուժում է։ Եւ այդ է պատճառ, որ Կովկասի Փոխարքան վերականգնել է քաղաքային կանոնադրութեան նախկին պահանջը։ Բայց եթէ թուրքերը չը ղեկավարվէին ցեղական սկզբունքով, այլ քաղաքի շահերը ի նկատի ունենային, նրանք կընտրէին ձայնաւորներ ձեռնհաս անձանց, ինչ ազգի և կրօնի որ պատկանեն և քաղաքային ինքնավարութեան գործն էլ չէր տուժի։

Ուրեմն հեռու ազգայնական լօզունգը ձայնաւորների ընտրութեան ժամանակ։

Հ. Առաքելեան

ԹԻՒՐՔ-ԻՏԱԼԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

17 հոկտեմբերի

Կ. Պօլիս.—Օսմանեան գործակալութիւնը հաղորդում է, որ հովանաւորող-պետութիւնները տեղեկացրին Բ. Դրան՝ թէ վճռել են միջոցներ ձեռք առնել Կանէայում քաղաքական ցոյցերը խափանելու և բեկելու ազգային ժողովի ընդունած բանաձեւերը, որոնք կարող են դրութիւնը բարդացնել։

Ցամաք կերպով խօսում են իտալացիների ծանր կորուստների մասին, որոնց հասցնում են 7000 սպանված և վիրաւոր, 5000 գերիներ, 95 թնդանօթի, 37 գնդակացիրներ, 17,000 հրացանի և 100,000 արկղ ռազմամթերքի։ Լուրերին նայած, թիւրքերը ձեռք են ձգել Տրիպոլիսի մեծ մասը։ Ցիշեալ լուրը ցայսօր պաշտօնապէս չէ հաստատված։

Հռոմ.—Ստեֆանիին հաղորդում են Տրիպոլիսից, որ հոկտ. 15-ին թշնամին յարձակվեց Խոմսի վրա, սակայն յետ մղվեց մեծ կորուստներով։ Իտալացիներից սպանվեցին երկու և վիրաւորվեցին երկու հոգի։ 1515 գերի արաբներ ուղարկվեցին Ուստիկա և Տրեմիտի կղզիները։ Մի քանի զինուորական ու ծովային կցորդներ եկել են Բէնգազի։

Պաշտօնական տեղեկութիւնների համաձայն, իտալացիները հոկտ. 10—13 Տրիպոլիսում կռիւների մէջ կորցրել են 13 օֆիցէր և 369 զինւոր սպանված, 16 օֆիցէր և 142 զինւոր վիրաւոր։

Ստեֆանիին հեռագրում են, թէ Խոմսի կռւի ժամանակ արաբները կորցրին 300 մարդ։

Բօլօնիից հեռագրում են, որ 35-րդ պահեստի գունդը Տրիպոլիս ուղարկվելու ժամանակ վիրաւորել է գնդապետ Սարոլին։ Հրամանատար Մաջէտին աջողվել է ազատվել զինւորների վրէժխնդրութիւնից։

Տրիպօլիս (Ցատուկ թղթակցից).—Հոկտ. 15-ին գիշերով իտալացիները երբեմն կրակ էին բանում թնդանօթներից, թոյլ չը տալով արաբներին դիրքեր գրաւել։ Հետեւեալ օրը իտալական լեռնային արտիլերիան քանդեց թշնամու փոքր բերդերը։

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ ՇՈՒՐՋԸ

(Պետերբուրգի Հեռ. գործ.)

17 հոկտեմբերի

Լոնդօն.—Րէյտէրին հաղորդում են Թէհրանից, որ 200 զինւորից բաղկացած ռուսական մի զօրամաս ափ իջաւ Էնզելիում։ Սպասվում են դարձեալ 1700 զինւոր։ Լուրերի համաձայն 1900 մարդուց բաղկացած մի զօրախումբ էլ ուղարկվում է Ջուլֆայից Թաւրիզ։ Ռուսների գալուստը նկատվում է իբրև արգասիք Անգլիայի հետ կապված համաձայնութեան՝ ընդմիշտ բաժանելու Պարսկաստանը իրար միջև։ Անգլիան իր զօրքերը տեղաւորում է հարաւում, Ռուսաստանը՝ հիւսիսում։

Ժանօթ. Գործ.—Ժողովված տեղեկութիւնների համաձայն, Էնզելիի մասին հաղորդվածը վերաբերում է այն 200 կօզակների առաքման, որոնք լրացնելու են Րաշտի հիւպատոսարանի պահակախմբի կազմը՝ Ռուսաստան վերադարձող կօզակների փոխարէն։ Այլեւս նոր զօրքեր չեն ուղարկվելու։ Թաւրիզի նկատմամբ ուղարկված հեռագրական տեղեկութիւնը անհիմն է, նաև այն՝ թէ Անգլիայի հետ Ռուսաստանը գլուխ է բերելու Պարսկաստանի բաժանման ծրագիրը։

Ուրմիա.—Նկատի առնելով այն լուրերը՝ թէ յետադիմականները պետական յեղաշրջում են պատրաստում, նահանգապետ են ընտրել Րեշիդ-ուլ-Մուլքին և վճռել են գործողութիւնների դիմել նահանգապետի և զօրքերի մեկնելուց յետոյ, անջումանը in corpore ներկայացաւ նահանգապետին և խնդրեց ուղևորութիւնը յետաձգել։ Նահանգապետը տատանվում է։

Րեշիդ-ուլ-Մուլքին աջողվել է երկպառակում մտցնել Սուջ-Բուլաղի շրջանի քիւրդական ցեղապետների միջև, որոնք պատրաստվելիս են եղել յարձակում գործել Թաւրիզի վրա։ Մենակ մնացած Հաջի-խանը երկմտում է արշաւանք գործելու։

Ջիարիկ և Մավանա են եկել քիւրդական երեք գումարտակ, ըստ երեւոյթին պահեստներին փոխարինելու համար։

(Ուշացած)։ Ուղղափառ միսիայի առաջնորդ Սէրգիյ վարդապետը ուղղափառութեան գիրկն ընդունեց Սալմաստի սիրիացի 70 կաթօլիկ ընտանիքների՝ թիւրքերից գրաւված մի գիւղում։ Վարդապետը վիրաւորանքի ենթարկվեց թիւրք օֆիցէրից, որ ստիպեց նրան հեռանալ գիւղից։

Թաւրիզ.—Ռուսաստանի հետ խզված կապը այսօր վերականգնվեց։

Գեներալ-նահանգապետի պաշտօնակատար Իմամ-Ղուլին, երկիւղ կրելով Թաւրիզի ֆէդայիներից, այս օրերս մեկնում է քաղաքից։

(Սեփ. թղթակցից)

Կրասնօվօդսկ, 15 հոկտեմբերի

Այսօր, ցերեկվայ ժամը 2-ին, Պարսկաստանից ժամանած «Վելիկիյ Կնեազ Միխայիլ» նաւով տեղս ժամանեց պարսից կառավարութեան զօրքերի հրամանատար պարսկահպատակ գեներալ Ռաֆայէլ-խան Էնիկոլոփեանը, որը վիրաւորված է սրունքից Բէնդէրգեազի կռւում։

Կռիւը տեղի է ունեցել հետեւեալ պարագայում։

Ամսիս 10-ին Մահմէդ-Ալիի կողմնակից թիւրքմէնները յարձակում գործելով Բէնդէրգեազի վրա՝ ջարդվում են Ռաֆայէլ-խանի հրամանատարութեան տակ գտնվող զօրքերից և յետ փախչում։ Իսկ ամսիս 12-ին, երբ Ռաֆայէլ-խանը հիւանդ պառկած է լինում վրանում, թիւրքմէնները Խօջա-Նաֆասից, որ գտնվում է Բէնդէրգեազից մօտ 40 վերստ հեռաւորութեան վրա և ուր գտնվում է ինքը Մահմէդ-Ալին, 30 մակոյկներում նստած մեծ թւով գէշբով ափ են դուրս գալիս և սկսում են գաղտագողի յարձակում կառավարական զօրքերի վրա։

Կառավարականները, նկատելով քաղաքում գտնվող յետադիմականների արած դաւադրութիւնը և աչքի առաջ ունենալով ռուսահպատակների կեանքն ու գոյքը, դադարեցնում են դիմադրութիւնները և յետ են նահանջում՝ թողնելով մօտ 10—15 վիրաւորներ և սպանվածներ. (կառավարականները այդ անում են, որպէսզի ազատ լինեն ապագայի պատասխանատւութիւնից...)։

Թիւրքմէնները, օգտվելով կառավարական զօրքերի յետ նահանջելուց, գրաւում են քաղաքը և սկսում անգութ թալան-թալանը։

Բնիկների մեծամասնութիւնը գրգռված է թիւրքմէնների դէմ։

Սպասվում է մեծ կոտորած թիւրքմէններից. սպանվածների և վիրաւորների թիւը հասնում է մինչև 100-ի։

Ռաֆայէլ-խանին հէնց այսօր տանում են Բագու՝ բժշկելու։

Զ.-Էն

ՅՈՒԺՄՈՒՆՔՆԵՐԸ ՉԻՆԱՍՏԱՆՈՒՄ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

17 հոկտեմբերի

Պէկին.—Հրատարակվեցին մի շարք հրովարտակներ, որոնցով կարեւոր փոփոխութիւններ են մտնում քաղաքական կեանքի մէջ։ Կայսրի անունից ճանաչվում են գերագոյն իշխանութեան գործած մի շարք սխալանքները, որոնք և առաջ բերին ներկայ ժողովրդական աղէտն ու ապստամբութիւնը։ Հանդիսաւոր խոստում է տրվում՝ ձեռնարկել պետական կառավարութեան բարենորոգման՝ համաձայն ժողովրդի կամքի։ Ապստամբներին խոստացված է ներումն, եթէ նրանք կռիւը դադարեցնեն։

Մի ուրիշ հրովարտակով ամնիստիա է յայտարարվում բոլոր քաղաքական փախստականներին, սկսած 1898 թւից, և այժմեան անկարգութիւնների բոլոր մասնակիցներին։ Հրովարտակը խոստանում է նորմալ կարգուկանոն հաստատվելուց յետոյ կազմել սահմանադրական կաբինէտ առանց կայսերական տան իշխանների մասնակցութեան։

Պալատի նախագահը պաշտօնանկ եղաւ։ Նրա տեղ նշանակվեց Լիչինու. Իւանշիկայի բարեկամ Ջաօբինչույը նշանակվեց ներքին գործերի մինիստր։

Տայինֆու քաղաքը վերցված է յեղափոխականներից. նահանգապետը սպանված է. երկաթուղին ապստամբների ձեռքումն է, որոնք կալանաւորել են 10 ֆրանսիացի ինժեներների իբրև երաշխաւորութիւն, որ գիծը կառավարական զօրքերը չեն փչացնի։

Զժիլիի և Բաօդինֆայի զօրքերը հրաժարվում են կռւի դաշտը մեկնել և ուղերձ են ներկայացրել գահին։ Օֆիցէրներ են ուղարկված յորդորելու զօրքերին։

Մուկդէն.—Խունխուզներից երկիւղ կրելով այլեւս զօրքեր չեն ուղարկվում յեղափոխութեան թատերաբեմը Մանջուրիայից։ Մուկդէնի գեն.-նահանգապետը վստահեցրեց կառավարութեանը, թէ Մանջուրիայում որեւէ շարժում բռնկվելու մասին բնաւ չը պէտք է մտածել։

Տօկիօ.—«Ջապան-Թայմսում» տըպված է դեսպան Մոտոնոյի հեռագիրը, որ տալիս է «Россія»-ի ռուս-ճապոնական մերձեցման մասին նուիրված յօդուածի բովանդակութիւնը՝ միջանկեալ կերպով խօսելով չինական դէպքերի մասին, նաև «Новое Время»-ի կարծիքը, որ նախատեսում է տարաձայնութիւն Ճապոնիայի և Ամերիկայի միջև իբրև չինական խռովութեան հետեւանք։

Տօկիօյում դրամական շուկան գտնվում է լարված դրութեան մէջ։ Պետական գանձատունը բաց թողեց 10 միլիօնի նոր թղթադրամ։

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

17 հոկտեմբերի

Պետերբուրգ.—Ներքին գործերի մինիստրի օգնական Կրիժանովսկին նշանակվեց պետական քարտուղար։

Ներքին գործերի մինիստրի յանձնարարութիւնների պաշտօնեայ Վէրիգինը արձակվեց պաշտօնից։

Սենատի առանձին ատեանում, պետական յանցանքների գործերի քննութեան ժամանակ նախագահող սենատոր Վարվարինը պաշտօնանկ եղաւ հիւանդութեան պատճառով՝ մնալով սենատոր. նրա տեղ նշանակվեց սենատոր Կրիվցովը։

Նոյնն Մեծութիւնների և Օգոստափառ Ընտանիքի երկաթուղու գնացքի խորտակման ժամանակ ազատվելու առիթով պետութեան բոլոր քաղաքներում կատարվել են գոհաբանական մաղթանքներ։

Վլադիկավկազ.—Գրօզնէնի վիճակի մի աւլում, Շատոի և Խատգուլի տներում թաքնված էր Զելիմ-խանի աւազակախումբը։ Աւլը շրջապատվեց 404 զինւորով։ Տունը ենթարկվեց հրացանազարկութեան։ Հրացանաձգութեան ժամանակ սպանվեցին զօրամասի հրամանատար Եպիֆանովը և մի զինւոր. վիրաւորվեցին 2 զինւոր. տեղացիներից վիրաւորվեցին 2-ը, սպանվեցին պատահմամբ 2 կին։ Աւազակները կրակելով փախան և անյայտացան։

Հոկտեմբերի 15-ին 15 աւազակ յարձակվեցին Կրիպուշինի կալուածքի վրա և, վիրաւորելով տիրոջը, կողոպտեցին տունը և անյայտացան։

Նալչիկի պետական գանձատան վրա յարձակում գործած մարդկանցից կալանաւորվեցին 12-ը։

Մինսկ (Նահանգական).—Երէկ երեկոյեան անկարգութիւններ ծագեցին Բօրիսովի բանտում։ Ցմահ տաժանակիր աշխատանքների դատապարտված մի քանի անձն փախուստի նկատումով յարձակվեցին երկու բանտապահների վրա և, սպանելով նրանցից մէկին և խլելով ատրճանակներն ու բանալիները, առանձնատներից ազատեցին մնացած բանտարկեալներին թւով 105 հոգու։ Բանտային իշխանութիւնը գործի հանեց պահապաններին, կանգնեցնելով սրանց մուտքերի մօտ, բանտարկեալները փակվեցին, թոյլ չը տալով ոչ ոքի վերին յարկը բարձրանալ։ Բանտ եկած ժանդարմական վարչութեան պետը կարգադրեց պաշտպանել բանտը պահակներով մինչև առաւօտ։ Գիշերվայ ժամը 1-ի մօտերը եկաւ նահանգապետը նոր պահակներով և մթութեան պատճառով համաձայնեց ձեռք առնված միջոցներին։

Այսօր վաղ առաւօտեան, տեսնելով որ բանտարկեալները ատրճանակները չեն յանձնում և հրաժարվում են յօժարակամ դուռները բանալ, վերջինս ոյժով տեղահան արվեց։ Բանտարկեալները պահակախմբին հանդիպեցին կրակով։ Հրացանաձգութեան ժամանակ սպանվեցին երկու աքսորական, վիրաւորվեցին հինգը։ Մահացու վիրաւորվեց գլխից պրիստաւի օգնական Րոմաշովը։

Լիակատար կարգ ու կանոնը վերահաստատվեց։ Դրդիչները շղթայակապ եղան։ Սկսված է քննութիւն։ Բանտում ներկայ էին թաղային քննիչը և դատախազի օգնականը։

Ստրասբուրգ.—Էլզաս-Լօթարինգիայի նոր ներքին պալատի համար լրացուցիչ ընտրութիւններին անցան 24 դեմոկրատ, 11 կենտրոնական, 9 սօցիալիստ, 10 լօթարինգիացի բլօկից, 6 անկախներ։ Ազգային միութիւնը լիակատար պարտութիւն կրեց։

Բեռն.—Շվէյցարական ազգային խորհրդի համար ընտրվել են 35 կաթօլիկ-պահպանողական, 10 սօցիալիստ, 10 լիբերալ-բողոքական, 7 սօցիալ-քաղաքական կուսակցութիւնից, 107 արմատական։

Կամբրէ.—Ֆինանսների մինիստրը մի խնճոյքի ժամանակ արտասանած ճառում ասաց, թէ կառավարութիւնը համոզված է, որ ներկայ հանգամանքներում նա կատարեց իր պարտականութիւնը և պահեց Ֆրանսիայի արժանապատւութիւնը և ընդհանուր խաղաղութիւնը։

Սօֆիա.—Իրանց կառավարութիւնների յանձնարարութեամբ մեծ պե-

տուլթիւնների դեսպանները պաշտօնապէս վստահեցրին բօլգարական կառավարութեան, թէ Բօլգարիային բնաւ չէ սպառնում որեւէ յարձակման վտանգ Թիւրքիայի կողմից։

—

Կալկաթա.—Երկիւղ կայ, որ երկաթուղային ծառայողները՝ ի նկատի ունենալով առաջիկայ թագադրութեան հանդէսները՝ պահանջ դնեն աւելացնելու աշխատավարձը գործադուլի բռնպառնալիքով, որը անշուշտ կը խանգարէ թագադրութեան հանդէսները։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՄՈՒՍՆԱԼՈՒԾՈՒԹԻՒՆԸ ԱՆՑԵԱԼՈՒՄ ԵՒ ԱՅԺՄ

«Մշակ» լրագրի № 163-ում յայտնեցինք, որ պսակները լուծվում են միայն անհաւատարմութեան, առնական անկարողութեան, խելագարութեան և կաթուածահարութեան դէպքերում, մնացած ինքն իրան լուծված պսակները մնում են օրէնքով անլուծելի։

Պսակները լուծվում են և հետեւեալ դէպքերում։ Մի մարդ, որ ամուսնացել է և 5 տարի գտնվում է անյայտ բացակայութեան մէջ և եթէ այդ բացակայութիւնը ապացուցված է երդմնական քննութիւնով։ Կան մարդիկ, որոնք ամուսնանալով և իրանց կանանց թողնելով իրանց ազգականների մօտ՝ իրանք դիմում են պանդխտութեան և այնտեղ, խրվելով գեղխ և ցոփ կեանքի մէջ, մոռանում են հայրենիք, տուն, տեղ և կին՝ մնալով անյայտութեան մէջ։ Այդ մասին կատարված քննութիւնը, այլ և սենատական լրագիրներում տեղեկութիւն հրատարակվելուց յետոյ՝ օրէնքը նրանց պսակը համարում է լուծված։ Եղել են դէպքեր, որ պսակը լուծվելուց յետոյ՝ յայտնվել են նրանց ամուսինները և սիրաբել իրանց կանանց, առանց կարմրելու և հաշիւ տալու, թէ այդ հինգ տարվայ ընթացքում ինչո՞վ են ապրել և ինչ հագել իրանց կանայք։ Այսօր իսկ կան դէպքեր, որ մարդը 7—8 տարի մնալով օտարութեան մէջ և կնոջը ապրելու համար ոչ մի նպաստ չուղարկելով՝ կանայքը անպսակ գնացել են այս և այն մարդու կնութեան, ծնել են 2—3 երեխաներ, և յանկարծ նրանք յայտնվել են և պահանջել իրանց կանանց, բայց սրանք բացէ ի բաց մերժել են գնալ նրանց մօտ։ Շատերը մնում են խակապէս անյայտացած։

Պսակը լուծվում է այն դէպքում, երբ մէկի ամուսինը, որպէս քրէական յանցագործ, դատապարտվում է դատարանով տաժանակիր աշխատանքի։ Դրա մասին երկար գրագրութիւններ պէտք չեն գալիս. բաւական է, որ կինը ներկայացնում է դատարանին վճռի պատճէնը, և լուծված է նրա պսակը։

Պսակ լուծվում է և մի դէպքում, բայց այդ դէպքը նրանց է միայն աջողվում, որոնք ունեն դիւանական ճարպիկութիւն և օրէնքի մասին լաւ տեղեկութիւն։ Այդ՝ բռնի կատարված պսակներն են։ Այս դէպքում պէտք են գալիս հաստատուն և զօրաւոր վկաներ, որ միատեսակ ցուցմունքներով հաստատեն, որ նրանց պսակը կատարվել է բռնութեան տակ։ Այս հաստատութիւնից յետոյ՝ օրէնքը, տեսնելով որ նրանք ոչ մի կերպով չեն կարող սիրով ապրել, լուծում է նրանց պսակը։ Այս դէպքը բացառութիւն է և նրանց է միայն աջողվում, որոնք կարողանում են ամեն բան սարքել օրէնքի սահմաններում։

Պսակը լուծվում է և մի ուրիշ դէպքում, երբ երկու լծակիցներից որեւէ մէկը անչափահաս է։ Անչափահաս լինում են գլխաւորապէս օրիորդները, երբեմն 9 տարեկան, երբեմն 10 և մինչև 13 տարեկան։ 13 տարեկանը և դրանից բարձր՝ անչափահաս չեն համարվում։ Բայց այս դէպքում չարաչար պատժվում է պսակող քահանան, որ թոյլ է տուել պսակ դնել անչափահաս օրիորդի գլխին։ Այսպիսիների պսակը լուծվելուց յետոյ, մարդուն իրաւունք է տրվում ամուսնանալ, իսկ կնոջը արգելել մինչև արբունքի հասնելը, ապա թոյլ տալ իր ընտրածի հետ ամուսնանալ։

Առաջ բերելով ամուսնական խնդրի տեսակ-տեսակ բարդութիւնները, առհասարակ նկատելի է, որ բարդութիւններ ծագում են ստորին և աւելի միջին դասակարգերի ժողովրդականների մէջ, լինի այդ քաղաքներում թէ գիւղերում, միևնոյն է։ Բարձր դասակարգի ժողովրդի մէջ, գոնէ մեզանում, չի պատահել դէպք, որ ամուսնալուծութեան խնդիր յարուցվի։

Ամուսնական խնդիրը՝ այսպէս՝ մեզանում, գլխաւորապէս գիւղերում, կամաց-կամաց անցել է ժամանակակից հրատապ խնդիրների շարքը և պահանջում է լուծումն, չօշափել, դնել, քննել և այդ կենսական նուրբ խնդիրը դնել հաստատուն սկզբունքի վրա։ Հինը այլեւս հաստատուն չէ. հինը հին մարդկանց համար է եղել, որոնք ոչ մի կերպ չեն համարձակվել ծնողների առաջ հարց բարձրացնել հարս բերելու համար, կամ հարսը չի համարձակվել իր քիթ ու պռունգը բաց անել իր մեծաւորների մօտ։ Իսկ այժմ...

Այժմ հանգամանքները այլ տեսակ են, խպառ գոյութիւն չունեն ոչ սկեսուր և ոչ պատրոն և ոչ էլ երկու կամ երեք ամուսնացած եղբայրներ կարող են միասին մի յարկի տակ ապրել։ Ամեն տեղ բաժանում, ամեն տեղ վէճ, կռիւ, անբաւականութիւն, անհամաձայնութիւն, որովհետեւ դարն, ինչպէս ասում են, ազատութեան և լուսաւորութեան դար է, իրար հետ համակերպվել չեն կարողանում։ Առաջներում միևնոյն յարկի տակ եղել են 5—10 օրօրոց, իսկ այժմ միևնոյն յարկի տակ հազիւ ապրում է մի օրօրոցի տէր։

Ամուսնական խնդրին աւելի վատ զարկ տուեցին մեր «անձնասէր» քամելիօնները։ Նրանք, առանց ծանօթութիւն ունենալու եկեղեցական խնդիրներին, սկսեցին իրանց իրաւունքով մարդը կնոջից բաժանել, կինը մարդուց, ճնշել այս և այն քահանային՝ կատարելու չհաս պսակներ, և այսօր ստեղծվել է քաօս։ Որ գիւղ ուզում էք՝ մտէք, և կը գտնէք 2—3 ապօրինի կենակիցներ, մէկը մօրաքրոջ աղջիկն է տարել, առանց պսակի, միւսը իր քեռու աղջիկը, երրորդը իր մեծ եղբօր կնոջ քրոջը և այլն և այլն։ Ձեր հարցին, թէ «ինչու սրբապղծութիւն կատարեցիք», պատասխանում են. «Պըսակը սէր է, սիրեցի և տարայ»։ Եկեղեցական միւս արգելքների մասին թէև նա հարեւանցօրէն գիտէ, բայց ոչ մի նշանակութիւն չի տալիս։

Որտեղից ելք պիտի գտնել, այսպիսի հանգամանքում ինչպէս պիտի անել։ Հարց է. եկեղեցին է ժողովրդի համար թէ՞ ժողովուրդը եկեղեցու։

Գիւղերը լիքն են ապօրինի կամ՝ աւելի պարզ ասած՝ անպսակ կենակիցներով, որը չհասութեան պատճառով, որը կնոջ անհաւատարմութեան, որը կնոջ լեզուագարութեան, արբեցութեան, անառակութեան, անբնական յարաբերութիւն պահանջելու և այլ պատճառների համար։ Կան և երկու կին պահողներ. այդ՝ առաւելապէս ծայրագաւառներում, զաւակներ ունենալու պատճառով։ Մարդու կինն ամուլ է, նա բերում է երկրորդ կին։ Արդէն ժամանակ է ամուսնական խնդիրը հանել իր հնութիւնից և դնել նոր պայմանների մէջ։ Սրբազան Խրիմեան Մկրտիչ Ս. հայրապետը 1906 թ. իր արձակած մի շարք կոնդակներով և դիւանական այլևայլ լրացուցիչ բացատրութիւններով չհասական խնդիրը վերածեց մի որոշ կարգի, բայց այդ ժամանակի ոգուն անյարմար դուրս եկաւ. ժողովուրդը աւելի պահանջկոտ դուրս եկաւ. այժմ կարևոր է աւելի դիւրութիւններ անել։

Եթէ ժողովուրդը եկեղեցու համար է և ոչ հակառակը, իմ համեստ կարծիքով՝ կարևոր է ամուսնական խնդիրը քննել, լուծել, զտել ու դնել մի որոշ և հաստատուն սկզբունքի վրա և ժողովրդին ազատել ներկայ ծանր և անտանելի պայմաններից։ Ախր քաղաքացիական օրէնքներն էլ են այդպէս ստեղծագործվում, ժողովրդի վարք ու բարքի, զարգացողութեան ընթացքի համաձայն։ Զէք տեսնում, որ շարունակ գրվում է, թէ օրէնսգրքի այս յօդուածը փոխվեց, միւսը լրացվեց և այլն։

Իսկ ամուսնական խնդիրը մի հաստատուն հիմքի վրա դնելու համար հարկաւոր է, որ տեղական իշխանութիւնը քննի բոլոր անպսակ կենակցողների պատճառները, շարժառիթը և ըստ այնմ կարևոր խնդիրը դնի մի մշակված սկզբունքի վրա, ապա թէ ոչ՝ մի քանի ժամանակից յետոյ եկեղեցական պսակ դժուար թէ գոյութիւն ունենայ։ Քննութեան ժամանակ կը ստեղծվի մի քաօս, որից ազատվել չենք կարող։

Պէտք է աչքի առաջ ունենալ՝

1) Հաս ու չհասի խնդիրը, աւելի խնամէականը. ազգականը, եթէ հնարաւոր է, կանգնեցնել 6-րդ աստիճանի վրայ, իսկ խնամէականը խպառ վերացնել։ Մեզանում կայ դէպք, որ երկու եղբայրներ առել են երկու քոյրեր, մեծը ի հարկէ պսակով, իսկ փոքրը անպսակ։

2) Ամուսնացողների տարիքը, որպէսզի կենակցութիւնը կանգնած լինի որոշ և պարզ աստիճանի վրա։ Մեզանում կան դէպքեր, որ 50—60 տարեկան մարդը կնութեան է առել 14 կամ 15 տարեկան աղջկան։ Չորս անգամ պսակված մարդը՝ չորս անգամ էլ կին է բերել կոյս աղջիկներ, արհամարհելով այրի կանանց։

3) Պսակի ժամանակ, որ ծխատէր քահանան ուղիղ նշանակի ամուսնացողների տարիքը — լինի փեսացուի թէ հարսնացուի՝ այդ միևնոյն է—և ոչ կարծիքաւոր և մօտաւոր, արտաքին տեսութիւնով։ Դրա համար կարևոր է, որ իւրաքանչիւր եկեղեցի կամ քահանայ ունենար իր ծխերի ցուցակը, որոնց մէջ նշանակված լինէր ծխականի տարիքը, և այդ ցուցակի մի պատճէնը գտնվէր այն անձի մօտ, որը արձակում է պսակի հրամանները։ Պըսակի վկայականում պիտի անշուշտ յիշել, թէ ամուսնացողը ցուցակի որ №-ի տակ է արձանագրված. ապա հրաման արձակողը, ստուգելով որ տարիքները ուղիղ են և արգելքներ չեն նախատեսվում, կարձակի պսակի հրամանը։ Զինւորագրութիւնը տըղաների ամուսնանալու ժամանակը վերածել է մի որոշ կանոնի. այժմ անչափահաս տղաներ չեն պսակվում։ Գլխաւոր ուշադրութիւնը պէտք է դարձնել օրիորդների վերաբերմամբ, որ անչափահասները չը պսակվեն։

13 տարեկան օրիորդներին պէտք է թոյլ չը տալ պսակվելու, այլ 14 տարեկանից բարձրերին։ Մաշտոցը օրիորդների հասակը որոշել է 16 տարեկան։ Գտնել միջոց, թէ ի՞նչ անել արդեօք այն դէպքում, երբ տղաներն անպսակ տանում են 8, 9, 10, 11 և 12 տարեկան օրիորդներին որպէս կին, և ի՞նչ միջոցներ գործադրել, որ դրա առաջն առնվի։ Մեր հարեւան քրիստոնեայ եկեղեցիներում, նախ քան պսակը, պահանջվում է ամուսնացողների ծննդականները, և նրանց օրիորդները 16 տարեկանից պակաս երբէք չեն պսակվում։ Հնարաւոր է մեզանում էլ մտցնել այդ կարգը և ինչպէս խուսափել դրա ծախսերից։

4) Կուսութեան խնդիրը համարել հնացած և ոչ մի նշանակութիւն ունեցող հարց. պէտք է նրա այժմէութիւնը վերացած համարել, որպէսզի այդ ամուսնալուծութեան խնդիր չը դառնայ։ «Այսուհետեւ ոչ են երկու, այլ մի մարմին»։ Մարդ ամուսնանալով իրան համար կին է բերում, որպէս լծակից ընկեր-քարշելու ժամանակից կեանքի ծանրութիւնը և հոգսերը. այս դէպքում նրանք համարվում են ոչ թէ երկու, այլ «մի մարմին», իսկ ընդհակառակը կուսութեան խնդիրը պաշտպանողների համար կինը այնուհետեւ չէ համարվում որպէս կեանքի լծակից ընկեր մի մարմին, այլ անասնական կիրք յագեցնելու համար մի առարկայ, որի հետ կարելի է վարվել այնպէս, ինչպէս մի փալասի հետ։

Աշխարհի սկզբից էլ կինը մարդու ընկեր է համարվել. «Եւ օրհնեաց զնոսա Աստուած և ասէ. աճեցէք և բազմացարուք և լցէք զերկիր և տիրեցէք նմա»։ Եւ այսպէս՝ կեանքի ծանր լուծը դրված է երկուսի վրա։

Մեր հարեւան քրիստոնեայ ազգերի մէջ վաղուց վերացած և հնացած խնդիր է դարձած կուսութեան խնդիրը։ Մաշտոցից խպառ պէտք է ջնջել «հանէ զթուրն ի թամբէն*) և դնէ խաչանման ի վերայ գլխոյ նոցա» բառերը և վերացնել թրով թագ վերցնելու կարգը վերացնելու սովորութիւնը։ Քահանայի ձեռքի խաչն էլ բաւական է։ Եւ այդ թուրը քանի-քանի դժբաղդութեան պատճառ է դարձած. նրանով քանի-քանի նորահարսներ են նահատակված։ Թուրը, թագը վերցնելուց յետոյ, մերկացրած—հեթանոսական սովորութեան համեմատ—դրվում է նորապսակների բարձի տակ, բայց յետոյ հարսի կոյս չը լինելուց յետոյ՝ փեսան յուզված, օգտվելով, նրանով յօշոտում է նրա մարմինը։ Մի քանի ժամ առաջ նա ընդունվել է խաչի տեղ, իսկ յետոյ դարձել նահատակութեան գործիք։ Եթէ աղջիկների կուսութիւնը պիտի պահանջվի, մի՞թէ տղաների կուսութիւնը պիտի արհամարհվի. և սա արդարութիւն է։

5) Գտնել և երեան կացուցանել այն հարիւրաւոր մարդկանց և կանանց իրանց-իրանց լուծված պսակների պատճառները, որոնք ոչ մի կերպով չեն կարողանում իրանց համար ճանապարհ բանալ և մտնել օրինաւոր ամուսնական լծի տակ, և դրանց խնդիրներին բաւականութիւն տալ։

6) Ամուսնութեան օրերը հեշտացնել և թոյլ տալ Զատկից յետոյ բոլոր օրերում պսակ կատարել, միայն պահելով շաբաթապասերը և մեծ պասը։

Շուշի *

*) Հին ժամանակներում մի անգրագէտ քահանայ (այժմ էլ անգրագէտ են) «թամբ» բառը կարդալով կարծում է, թէ ձիու թամբն է ակնարկում, և թագ վերցնելու ժամանակ պահանջում է և ձիու թամբը և դնում նորապսակների գլխին։

ԿԱԹՈՂ. ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՆԵՐԻ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ

I

«Մշակի» № 228-ում տպված՝ Թիֆլիսի 22 եկեղեցիների ցուցակի մէջ չէ յիշատակված 23-րդ եկեղեցին, այն է Զուղուբէթի Ս. Աստուածածինը, ուր պատուիրակներ ընտրվել են՝ 1) Յարութիւն Գասպարեան, 2) բժիշկ Բեսարիօն Պապօվեան, 3) Յարութիւն Դանիէլեան։

II

Բաթում, 16 հոկտեմբերի

Այսօր, կիրակի, հոկտեմբերի 16-ին, կայացաւ Բաթումի եկեղեցում ծխական ընդհանուր ժողով երկու ներկայացուցիչ ընտրելու համար։ Ժողովը երկրորդը լինելով՝ օրինաւոր ճանաչվեց։ Ժողովականները նախագահ ընտրեցին հայր Մելեանին և քարտուղար՝ Յովհաննէս Բալայեանին։ Նախագահը առաջարկեց ոտքի կանգնելով յարգել յիշատակը հանգուցեալ Մատթէոս Բ. կաթողիկոսի. բոլորը ոտքի կանգնեցին, կարդացվեց «հոգւոց» և ապա նստեցին ու սկսեցին զբաղվել օրակարգի հարցով։ Ժողովին ներկայ էին 44 ծխական, քուէարկութեան մասնակցեցին 40 հոգի. մնացածը գնացել էին։

Ժողովի մէջ հարց ծագեց, թէ հոգեւորական անձը կարող է լինել աշխարհականների ներկայացուցիչ։ Որոշ լուսաբանութիւններից յետոյ որոշվեց. քանի որ մեր ծխական կանոնադրութեամբ հոգեւորականը անդամ է համայնքի, քանի որ աշխարհական է ասվում պատգամաւորը, երբ ընտրված է աշխարհականների կողմից, ու քանի որ մեր Թեմի մէջ չը կայ ստացված շրջաբերական այն մասին, թէ հոգեւորականներից չէ կարելի ընտրել, ու վերջապէս քանի որ այդ մասին մամուլի միջոցով ուղղակի հարց արվեց մեր հոգեւոր բարձր իշխանութեանը պարզելու այդ հարցը, բայց լռութիւն պահվեց, ուստի դնել հոգեւորական թեկնածութիւնը։ Միայն Մալխասեան քահանան մնաց բողոքող այդ որոշման դէմ։

Ապա որոշվեց տալ յարմար ու արժանաւոր պատուիրակացուների անուններ և խնդրել, որ իւրաքանչիւր թեկնածու նախ քան քուէարկութիւնը պարզի իր հայեացքները մեր եկեղեցու և հայրապետացուի մասին, որպէսզի քուէ տուողները ըստ այնմ տան իրանց քուէները։ Տրվեցին պատուիրակութեան 8 թեկնածուների անուններ՝ Քր. Դանիէլեան, Յակոբ Մեղաւորեան, Արտաշէս Սարըեան, Սիմէօն Մկրտչեան, Գրիգոր Գրիգորեան, Մկրտիչ Իգիթխանեան, Արսէն Մէջլումեան և Մեսրոպ ա. ք. Մելեան։ Դրանցից Դանիէլեան, Մկրտչեան, Իգիթխանեան և Մէջլումեան հրաժարվեցին քուէարկվելուց։ Մնացածներից միայն Սարըեան յայտնեց, որ ինքը ձայն է տալու սրբազան Օրմանեանին։ Մեղաւորեան խօսեց մեր եկեղեցու ամենադեմոկրատ սկզբունքների մասին և յայտնեց, որ ձայն չէ տալու սրբազան Օրմանեանին։ Գրիգորեան բացակայ էր, բայց նրա կողմից լիազօրված անձը յայտարարեց, որ Գրիգորեանը ձայն է տալու Եղիշէ Դուրեան և Տէր-Մովսէսեան Մեսրոպ եպիսկոպոսներին։ Վերջում հ. Մելեան յայտնեց, որ իր հայեացքները շատ պարզ են իր ժողովրդին. իր թեկնածուներն են՝ Եղիշէ եպիսկ. Դուրեան և Բագրատ վարդապետ Վարդազարեան։

Գաղտնի քուէարկութիւնից յետոյ երեւաց, որ հ. Մելեան ստացել է 33 սպիտակ և 7 սեւ քուէ, Գրիգորեան՝ 25 սպիտակ և 15 սեւ, Մեղաւորեան՝ 22 սպիտակ և 17 սեւ և Սարըեան 28 սեւ և 12 սպիտակ։

Ուրեմն Բաթումի պատուիրակներ ընտրվեցին՝ հ. Մելեան և Գրիգորեան, իսկ կաթողիկոսական ընտրելիներ համարվեցին՝ Եղիշէ եպիսկոպոս Դուրեան, Բագրատ վարդապետ Վարդազարեան և Մեսրոպ եպիսկ. Տէր-Մովսէսեան։ Ծխական

III

Թէհրանից մեզ գրում են, թէ հոկտեմբերի 2-ին, Հասանապատ թաղի դպրոցի սրահում, ընդհ. ժողով տեղի ունեցաւ. նախագահ ընտրվեց դոկտ. Բադալ։ Վճռվեց բացարձակ քուէարկութիւնով՝

1) Թեմի պատգամաւորը Էջմիածին ուղարկել կատարեալ լիազօրութիւնով, քուէարկելու ինչպէս և տեղի վրա պատշաճ գտնէ, բացի քուէարկելու Օրմանեան սրբազանի համար։ Նախագահը բողոքեց այս բացառութեան դէմ, բայց ժողովի մեծամասնութիւնը պնդեց իր որոշման վրա։

2) Թեմի պատգամաւորը Էջմիածնի ժողովների սեղանի վրա պիտի դնէ կանանց ընտրելի և ընտրող լինելու հարցը, որպէս պատգամաւոր և պատուիրակ, կաթողիկոսական ընտրութեանց համար։

3) Պատգամաւորի ճանապարհածախսը վճարէ բոլոր թեմը, ամեն շրջան իր պատուիրակական իրաւունքի համեմատ՝ անկախ այն հանգամանքից, թէ պատուիրակ կ՚ուղարկէ կամ ո՛չ։

Առաջնորդ սրբազանը բաժանել է Թեմը երկու շրջանի—ա) Հնդկաստան և Հարաւային Պարսկաստանը՝ 20 պատուիրակ, կենտրոն՝ Նոր-Ջուղան. բ) Հիւսիսային Պարսկաստան՝ 20 պատուիրակ, կենտրոն՝ Թէհրան։

4) Պատուիրակները կարող են Թեմի պատգամաւոր ընտրել իրանցից յարմար մէկին, կամ դրսի ընդհանուր Թեմից, կամ ընդհանուր հայութիւնից։

Թէհրանի շրջանից վեց պատուիրակներ ընտրվեցին գաղտնի քուէարկութեամբ։

«ԿԵՆԴԱՆԻ ԴԻԱԿԻ» ՄԱՆՐԱՄԱՍՆԵՐԸ

Տօլստօյի այդ դրաման գրված է 1900 թ., Մօսկվայում, եղբօր՝ Սէրգէյ Նիկօլայեվիչի կալուածքում ու Եասնայա Պօլիանայում։

Այս պիէսը աւարտված չէ։ Ցանցաւորներն էին այն թերթերը, որոնք, օր առաջ, տարածում էին, թէ Տօլստօյը գրում է մի դրամա՝ այս-ինչ բովանդակութեամբ։ Այդ բանը լսել էր պիէսի հերոսը, գնացել էր հեղինակի մօտ և պատմել իր կեանքի մանրամասները։ Նա դէմ չէր, որ Տօլստօյը գրում է այդպիսի պիէս. սակայն, բանը նրանումն է, որ նրա պատմածներից հիասթափվել էր հեղինակը, քանի որ չէր կարողանում տանել, երբ լրագիրները աղմուկ էին բարձրացնում։ Ու այս պատճառով պիէսը մնաց կիսատ։

Պիէսը գրելու առիթը տուել էր Ն. Վ. Դաւիդօվը, որ հաղորդել էր հեղինակին դատարանական մի գործ, նոյնիսկ տանելով իր հետ ամբողջ քննութիւնը, քանի որ ինքը Մօսկվայի շրջանային դատարանի նախագահն էր։

Գրելով իր պիէսը, Տօլստօյն այն կարդացել էր Դաւիդօվի մօտ, որ, սակայն, գտել է շատ սխալներ ու անճշտութիւններ, օրինակ՝ դատավարութեան կողմից։ Պիէսում փաստաբանը բացատրում է Պրոտասօվին, թէ երկու կին պահելու ամենափոքր պատիժը՝ եկեղեցական ապաշխարութիւնն է,—որ սխալ է։

Բացի սրանից, պիէսը լաւ չէ եղել մշակված։ Օրինակ. անհասկանալի է, թէ ինչպէս է պատահում, որ փնտռվի Մաշան գտնվում է այն պանդոկում, որտեղ Պրոտասօվը պատրաստվում էր անձնասպանութիւն անել։

Լիզայի քոյր՝ Սաշայի դերը լրիւին աւարտված չէ. պիէսի կիսում անհետանում [illegible] նորից չէ երևում ու լրացած չէ տիպը Աֆրեմովի[illegible], որ ատրճանակ է տալիս Պրոտասօվին[illegible]։

Տօլստօյ[illegible] գրել էր [illegible] միայն կօնսպէկտը, [illegible] այս «Դիակը», [illegible] զբաղվել է այդ [illegible] տարի։ 1900 թ. մայիսին նա [illegible] իր երկրորդ դստեր՝ իշխ. Մարիա Լվօվնա Օբօլենսկայայի մօտ՝ Պիրոգօվո[illegible], որտեղ և վերջացրեց «Դիակի» երկրորդ գործողութիւնը. իսկ օգոստոսից՝ լարված դրութեամբ շարունակեց ամբողջ ամառն ու վերջացրեց։

Բայց շարունակ մտածում էր՝ «Արժէ՞ զբաղվել սրանով. լաւ բան է արածս»։ Վերջը նա անբաւական մնաց իր գործից։ Իսկ մէկ շաբաթ անց՝ մտցրեց իր յուշատետրում՝ «գրեցի մի դրամա, բայց գոհ չեմ արածովս»։

Ինչպէս յայտնի է, իր «Խոստովանութիւնից» յետոյ՝ Տօլստօյն առհասարակ խուսափում էր բէլլետրիստիկ գրուածքներից։ Ինչ էլ որ գրում էր, իր կողմից նա համարում էր թուլութիւն և խիստ էր դատապարտում. այս պատճառով նա ամեն կերպ խոյս էր տալիս տպագրութեան տալուց այդ պիէսները։

Ինչ վերաբերում է «Կենդանի դիակի» ներկայացմանը, նա մերժում էր բոլոր թատրոններին և նոյնիսկ թոյլ չէր տալիս՝ խօսք բաց անել նրա մասին։ Հետեւապէս և՛ պիէսը մնաց թերի։ Է. Ք. Ն.

ԲԵՆԻԿ Վ.-Ի ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆԸ

Շատ է պատահել ինձ լսել դասախօսութիւններ, բայց երբէք չէի լսել այնպիսի դասախօսութիւն, որպիսին կարդաց Բենիկ վարդապետը շաբաթ օրը, Բօրսայի դահլիճում։ Հ. Բենիկի դասախօսութիւնը պարզ և որոշ կերպով տրամադրված էր ապացուցելու, որ կղերը ժխտում է և չէ ճանաչում օպպօզիցիայի ձայնը, որը նրա կարծիքով չը կայ հայի մէջ կամ լաւագոյն դէպքում կարելի է չը ճանաչել նրան ներկայ մօմենտում։

Եւ իրօք շաբաթ օրվայ դասախօսութիւնը ոչ թէ մի փոքր ի շատէ գիտական թեթեւ պահանջին բաւարարութիւն տուող դասախօսութիւն էր, այլ մի քարոզ՝ համեմված պաֆօսային զովեստներով վաճառականների հասցէին։ Այստեղ չը կային ո՛չ գիտական թէզեր, ո՛չ անաչառ լուսաբանութիւններ, բայց դրա տեղ կային միայն լոկ կուտակված տեղեկութիւններ, որոնք գալիս էին ասելու, թէ ո՛րտեղ որ հայը դպրոց է բացել և վաճառականը ոտք դրել՝ այնտեղ երկիրը ղրախտ է դարձել։ Եւ այդ բոլորը առանց մի գիտական անալիզի. հ. Բենիկի փաստերն այն են, ինչ որ շատ անգամ պատահել ենք լրագրական լուրերում, այն է՝ «Հայ վաճառականը կուլտուրա է տարածել, եկեղեցի է շինել, դպրոց է բացել, մամուլ է պահել, օտար պետութիւններում վաճառականութիւնը ծաղկեցրել և այլն և այլն»։

Որ վաճառականութիւնը հայերի մէջ մի դեր կատարել է, ինչպէս և ամեն ազգի մէջ, այդ չենք ժխտում, բայց որ հ. Բենիկի դասախօսութիւնը միմիայն մի գովասանք էր, մի ներբողական ճառ հայ վաճառական դասակարգի հասցէին, առանց լուրջ ու շաղմակողմանի անալիզի, դա և ակնյայտնի էր այն բոլոր ունկնդիրների համար, որոնք ծանօթ են պատմութեանը և սօցիալական կարգերին։

Իսկ գիտական պաշարը հ. Բենիկի կայանում է նրանում, թէ ինչում. «Հայը իր միտքը կարող է զարգացնել և թող զարգացնէ, բայց նա իր նահապետական սովորութիւնները և բարոյականութիւնը պիտի պահէ։ Միտքը կարող է զարգանալ, բայց բարքերը մնան, որովհետեւ նախնական բարքերն անգոսնելի են»։ «Բեռլինի 61-րդ յօդուածը վաճառականների շնորհիւ առաջ եկաւ» (sic)։ «Հայաստանի հարուստ բնութիւնը բերեց և վաճառականութիւնը»։

Եւ մի շարք սոյնանման թէզեր։ Սակայն որքան այդ լուսաբանութիւնները դիմանում են կրիտիկայի, այդ թողնում ենք աւելի մանրամասն խօսել, երբ կը տպագրվի հ. Բենիկի դասախօսութիւնը, որ մենք շատ կը ցանկանայինք օր առաջ տեսնել, որպէսզի հայ յետադէմ մտքի մի զօրեղ նմուշն ունենայինք, մանաւանդ որ հ. Բենիկը իր դասախօսութիւնը վճռաբանութեան նիւթ էլ չը դարձրեց։

Այս անգամ մենք մի քանի նկատողութիւններ կանենք միայն։

Իրօք փաստն այն է, որ հայ վաճառականութիւնը միշտ յետ է մնացել օտար վաճառականութիւնից։

Իւրաքանչիւր առաջաւոր երկրի վաճառականութիւնը զարգացաւ նախ իր մայր տերրիտօրիայի վրա, յետոյ երկիրը դիմեց արտահանութեան, կօլօնիաների զարգացման։ Այն երկրում, որտեղ այդպիսի զարգացում տեղի չէ ունեցել, վաճառականութիւնն ընկել է. օրինակ՝ փիւնիկեցիների վաճառականութիւնը յունաց ուժեղ գաղութային զարգացման առաջ։

Երկրի պետերը, օրինակ՝ Մեծն Պետրոսը ամեն կերպ նպաստում էր երկրի նիւթերը արտահանելուն, վաճառականութեան զարգացման։

Մինչդեռ հայ անցեալը, հայ վաճառա-

կանը իր երկրում մի այդպիսի քայլ չարաւ, որոնց էլ շատ թեչ մի բան էր. նա ղալձա. Թաֆառակն, պաղթական և նյե տեղ դրաւեց, այն էլ կուլտուրայով աւելի ցած վայրերում. իսկ շատ տեղ նրանք ձուլվեցին, կորան, հրցրին իրանց եկեղեցին, լեզուն, օրինակ՝ Լեհաստանի, Տրանսիլվանիայի, Վենետիկի հատուածները. և, որ ամենագլխաւորն է, հայ վաճառականը չը զարգացաւ, արդիւնաբերութեան, գործարանի, մեքենաների գիտակ աստիճանին չը բարձրացաւ։

Մի կոյտ փաստերի մէջ հ. Բենիկը յիշում է հայերի նաւավարութիւնը Վօլգայի վրա։ Բանը նրանումն է, որ Վօլգայի վրա զարգացած էր լաստային նաւավարութիւնը հէնց ռուսների մէջ. նա յայտնի է бурлачество անուան տակ։ Հայը Աստրախանում պարապեց և այդ գործով։ Բայց հէնց որ երևան եկան շոգենաւերը, հայերը քաշուեցին յետ, նահանջեցին և ոչ մի մրցում շոգենաւային ընկերութիւնների մէջ չունեցան։ Այժմս Աստրախանի հարուստ ձկնորսութիւնը ռուսների ձեռքին է։ Բագւում երևաց նաւթը. մի քանի հայեր սկսեցին պարապել նաւթարդիւնաբերութեամբ, բայց այսօրվան օրը այդ աշխարհի տէրերը Ռոտշիլդն է ու Նոբէլը։ Նոբէլը նաւթ է մատակարարում Վօլգայի ամբողջ նաւատորմիղին։ Աստրախանում ունի մի ահագին ցանց նաւթի աւազանների, կղզիներից մէկը մի սիրուն կօլօնիայի է վերածած, և այդ՝ հ. Բենիկի գոված աստրախանցի հայ վաճառականների քթի տակ։ Արդեօք մեր մի-երկու խոշոր նաւթարդիւնաբերական ֆիրմաներն այդպիսի մի շօշափելի գործ արել են։

Հարուստ բնութիւնը նոյնպէս և ծայրայեղ ցուրտ վայրը երբէք չեն կարողացել զարգացնել նախաձեռնող ոգի։ Ահա ձեզ Չինաստանը, Ասիայի հարաւը, Հնդկաստանը, Կովկասը, Բևեռները և այլն։ Եթէ Արևմտեան Եւրոպան առաջ գնաց, զարգացրեց կապիտալը, բացեց ճանապարհներ (Սուէզը և այլն), դա աւելի շուտ եւրոպացու նախաձեռնող ոգուն և նրա երկրի տնտեսական ձևերի զարգացման շնորհիւ է եղել։

Մենք չենք ասում, թէ ինչու հայը չը կարողացաւ այդ անել. այդ կարող էր ի հարկէ ուսումնասիրութեան նիւթ դառնալ, որ հ. Բենիկը իբրև դասախօս պիտի տար. բայց այդ բանի համար կարևոր էր ունենալ որոշ պատրաստութիւն հասարակական գիտութիւններից և զերծ մնալ ազգայնական շովինիզմից։ Մենք կասենք աւելին. համեմատեցէք ներկայ հայ վաճառականին հէնց ռուս վաճառականի հետ, հայ բուրժուային ռուս բուրժուայի հետ և կը տեսնէք, թէ որպիսի գաճաճներ են մերոնք սրանց առաջ։ Այն ժամանակ, երբ ռուս բուրժուազիան լցված է իր դասակարգի շահերով, ունի իր լրագրութիւնը նախանձելի բարձրութեան վրա կանգնած, իր իդէօլօգները, մեր բուրժուազիան նայիվ մեծամտութեամբ պարծենում էր իր անցեալով։

«Наши предки Римъ спасли!» ճիշդ այդ ասացուածքը տեղն է գալիս։ «А вы-то что сдѣлали?» Այդ մասին, ի հարկէ, հայ ներկայ իրականութիւնը լռութիւն է պահպանում։

Ց. Սօլօվեան

ԱՐԺԱՆԱՒՈՐ ՔԱՂԱՔԱՑԻՆ

Մօսկվայի լրագիրները վերջին օրերս մի շատ ցաւալի լուր հաղորդեցին։ Մօսկվայից Ղզլար վերադառնալիս, Վլադիկավկազեան գծի Գուդերմես կայարանի մօտ աբրեկների յարձակման է ենթարկվել Լևոն Մովսիսեան Քանանեանը և սպանվել։

Որքան դառն ցաւ ու անմոռանալի կսկիծ է այդ անդառնալի կորուստը հանգուցեալի ընտանիքի համար, նոյնքան ծանր հարուած է Ղզլարի ազգաբնակութեան համար։

Քանանեանը Ղզլարի աչքի ընկնող հասարակական գործիչներից էր։ Դեռ երիտասարդ, մօտ 30 տարեկան զարուն հասակում, նա մի գեղատեսիլ, պերճախօս, լի աշխոյժով և վառ երազներով նորաւարտ փաստաբան էր։ Նա իր սկզբնական կրթութիւնը ստացել էր Մօսկվայի 3-րդ գիմնազիայում, շարունակել էր համալսարանում և 1904 թւին ընդունվել էր Մօսկվայի փաստաբանների ընտանիքում։ Այնուհետև հօր մահվանից յետոյ թողնելով իրաւաբանական արհեստը՝ զբաղվեց գինեգործութեամբ։ Նա Ղզլարում ունէր այգիներ, կալուածներ, որոնց շահագործութեան պատճառով յաճախ ճանապարհորդում էր. ահա մի այդպիսի ճանապարհին չարագործի գնդակը չը խղճաց վերջ դնելու նրա երիտասարդ, արդիւնաւոր կեանքին։ Արդիւնաւոր եմ ասում, որովհետև որքան քիչ ապրեց, այնքան շատ արդիւնք ցոյց տուեց Գուդերմեսից դէպի Ղզլար անցնող երկաթուղու գիծը կառուցանելու գործում։

Ով ծանօթ է Ղզլարի անանցանելի, հրաշկայական ցեխերին, ճանապարհների հաղորդակցութեան դժուարանցանելի, դժոխային և ահաբեկման սարսափներով լի պայմաններին, նա կը հասկանայ և կը գնահատէ Քանանեանի այն յամառ եռանդն ու աշխատութիւնը, որ նա դրեց՝ աջողեցնելու երկաթուղու կառուցումը, այդ առիթով մի քանի անգամ Մօսկվա, Պետերբուրգ ահճապարելով։

Ես զգում եմ այժմ թէ ինչ մեծ սուգ է պատել Ղզլարին։ Նրա հասարակական անկաշառ գործիչը պառկած է մենաւոր դաշտում, նենգաւոր թշնամու գնդակով զարկված։ Նա իր հետ գերեզման է տանում շատ ծրագիրներ, ամբողջ Թերեքի շրջանի ազգաբնակութեան վառվառուն յոյսերը, մօտ ապագայում երկաթուղի ունենալու պերսպեկտիվները։

Սակայն ծով էր այն անդութը, որ մանգաղեց քո ծաղիկ կեանքը։ Ո՞ւմն էր հարկաւոր քո վաղաժամ դագաղը և ինչու անմեղի արիւնը թափվեց։ Առիթը անյայտ է և գաղտնի։ «Русск. Слово»-ն այսչափ է միայն հաղորդում թէ՝ «Քանանեանը կողոպտված չէ, փողն ու թղթերը տարված չեն». մի անորոշութիւն, որ կասկածների դուռն է բացում. և սոսկում ես այն մտքի առաջ, թէ մի՞թէ «աբրեկների» անունով նենգամիտ դաւաճանի ստոր ձեռքը չէ գործել…

Բիւր ափսոսանք քեզ, հասարակական շահերով տոգորված գաւառական գործիչ։ Թող թեթև լինի հողը գերեզմանիդ վրա և քո յաւերժ յիշատակը անմոռաց մնայ ղըզլարցիների երախտապարտ սրտերում։

Գէորգ ք. Մկրտումեան

Աստրախան

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ-ՈՒՍՈՒՑՉԱԿԱՆ ՖՈՆԴ

Կովկ. Հ. Բար. Ընկ. խորհուրդը ստացել է կոյս Հախինմէ Թայիրեանից 25 րուբլի։

ՊԵՏԱԿԱՆ ԴՈՒՄԱ*)

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

Սկսվում են վիճաբանութիւններ հարցապնդումի վերաբերմամբ ըստ էութեան։

Ռօդիչէվ Ռուսաստանում գործադրվող քաղաքական կռւի միջոցները համարում է ապօրինութեան ատմօսֆէրայի բնական հետևանք և մանրամասն կանգ է առնում Ազէֆի պատմութեան վրա։ Առաջին օրը չէ, որ վարակումն բուն է դրել պահնորդական բաժանմունքի մէջ։ Ազէֆի գործից յետոյ, որին հանգուցեալը ավատեց, ոչ պակաս ամօթալի գործ կար. դա Հարտինգի, Լանդէզէնի, Պետրօվի, Վօզնէսէնսկիի գործն է։ Հռետորը համեմատում է Պետրօվի և Բօգրօվի չարագործութիւնները և կարծում է, որ այդ յանցանքների մէջ միայն մի զանազանութիւն կայ. այնտեղ կար Ստոլիպին-Կարպով պրօպօրցիան, այստեղ Թագաւոր Կայսր — Ստոլիպին պրօպօրցիան։ Ինչու Պետրօվին չը դատեցին բացայայտ դատարանով։ Ինչու Ռուսաստանը դատապարտված է մնալ բարբարոսական երկիր, ուր աւելի շուտ հոգ է տանում կախել յանցաւորին, որ նա աւելորդ խօսք չասի։ «Եւ դուք,—ասում է հռետորը,—պարոնայք հակասեմիտներ, պէտք է յիշէք, որ կան դեռ և Մօրտկօվներ և Իվանօվներ, որոնք բարոյական հաւասար մակերևոյթի վրա են կանգնած Բօգրօվի հետ, որոնք դէպի կախաղան են ուղարկում մարդկանց։ Կառավարութիւնը գտնվում է գերութեան մէջ լրտեսների մօտ»։ Վերջում Ռօդիչէվ, դիմելով հոկտեմբերեաններին, ասում է. «Եթէ դուք հայրենիքի առաջ հանդիսաւոր խոստումն էք տալիս չը ծալել արդարութեան սուրը, մինչև որ ապօրինութեան իշխանութիւնը, մինչև որ լրտեսութիւնը, մինչև որ (… աղաւաղված է) տիրապետութիւնը չը ջնջվի, ես ձեզ կը ներեմ ձեր կենտրօնական կօմիտէտի ամօթալի սուտը, որը մեղադրում է դիմադրական կուսակցութեանը, թէ նա համակրում է իր քաղաքական հակառակորդների սպանութեանը» (ծափահարութիւններ ձախակողմից)։

Մարկօվ 2-րդ գտնում է, որ ազգայնականների հարցապնդումը աւելի ընդարձակ է դրված, որովհետև առաջ է քշում հրէաների վնասակար և չարանենգ դերը Ռուսաստանում։ Աջակողմեանները ձայն են տալիս հոկտեմբերեանների հարցապնդման դէմ, որովհետև նա անժամանակ ներս է պրծնում սենատօրական քննութեան մէջ, անուանելով մեղաւոր անձանց։

Պետրօվ 3-դը կարդում է աշխատաւորականների յայտարարութիւնը, որոնք միանում են բոլոր հարցապնդումների շտապողականութեան և անհրաժեշտութեան ընդունելութեան հետ։

Գուչկօվ նկատում է, որ Ռօդիչէվ օգուտ քաղեց հարցապնդումից իր քաղաքական հակառակորդների հետ ունեցած մի քանի հին և թարմ հաշիւներ մաքրելու համար։ «Եթէ,—ասում է Գուչկօվ,—մենք համահաւասար միացած չենք վշտի զգացմունքի մէջ դէպի սպանված մինիստրը, գոնէ կարելի է անել, որ կայ միութիւն զայրոյթի զգացմունքի մէջ այն պայմանների և անձանց դէմ, որոնք առաջացրին այդ յանցանքը։ Ես խղճում եմ Ռօդիչէվին. նա այս վայրկեանում չը կարողացաւ բարձր կանգնել կուսակցական մանր կռիւներից և հաշիւներից։ Մարկօվ 2-ին ես պէտք է ասեմ, որ միշտ ուրախ եմ, տեսնելով նրան իմ հակառակորդ, և ես կասկածով կը վերաբերվէի իմ ճշմարտութեանը, եթէ նրան իմ դաշնակից տեսնէի։ Նեսէլօվիչին, որը ասում է թէ հակասեմիտականութիւնը չէին թագցնում մեզ մօտ, որ Ստոլիպինին սպանողը հրէայ է, ես կասեմ, որ հակասեմիտականութեան աւելի մեծ ակտ կայ Բօգրօվի հէնց իր գործողութեան մէջ։ Ես կառաջարկէի Նեսէլօվիչին դիմել ջերմ յորդորով ոչ թէ մեզ, այլ իր հաւատակիցներին, որ նրանք հեռու կենան երկու ամօթաբեր արհեստից՝ պահնորդական բաժնի լրտեսներ լինելուց և տէրրօրի գործունեայ աշխատաւորներից։ Մեծամասնութիւնը ձեզանից գիտակցում է, թէ որքան մեծ նշանակութիւն ունի այդ հարցապնդումի ընդունելը ճնշող մեծամասնութեամբ։ Միայն այն դէպքում, եթէ մարդկանց մի փոքր խմբակ հեռու կը մնայ մեր բողոքից, նա ույժ կը ստանայ, որը կը յաղթէ անհրաժեշտ բարւոքման ճանապարհի վրա կանգնած բոլոր արգելքները»։

Նեսէլօվիչ, առարկելով Գուչկօվին, զարմանք է յայտնում, թէ լուրջ հասարակական գործիչը ինչպէս կարող է այս կամ այն երևոյթը վերագրել մի որևէ ազգայնութեանը պատկանելուն։ Հրէայ ազգաբնակութիւնը ոչ մի մասնակցութիւն չունէր և չունի Կիևի դէպքերին։ Փոխանակ տենդէնցիօզ հակասեմիտական սկզբունքներ արտայայտելու հարցապնդման մէջ, պէտք է հրաժարվել ամեն միջոցներով հրէաներին հալածելու սարսափելի քաղաքականութիւնից. այն ժամանակ հարկաւոր չի լինի դիմել հրէաներին յորդորով, որովհետև ինքը հրէայ ազգաբնակութիւնը շատ լաւ գիտակցում է, որ նա պէտք է ընթանայ ամբողջ ռուս ազգաբնակութեան հետ, որը բարիք է ցանկանում Ռուսաստանին, և ոչ թէ շօվինիստների հետ, որոնք կործանում են նրան իրանց գործողութիւններով։

Ռօդիչէվը, առարկելով Գուչկօվին, մատնացոյց է անում, որ երկրի բարոյական առողջացումը իրագործելու համար՝ հարկաւոր է, որ նա ինքը բարձր կանգնած լինի և կուսակցութիւնների հետ կռւի ժամանակ չը դիմէ ամբողջ կուսակցութեանը փոխադարձ երաշխաւորութեան միջոցներին, այն է՝ մէկը բոլորի համար և բոլորը մէկի համար։ Այդ ճանապարհով կարելի է վառել այն կրքերը, որոնց հետևանքներն են քաղաքական սպանութիւնները։

Քուէարկութեամբ հոկտեմբերեանների հարցապնդումն ընդունվում է բոլորի մեծամասնութեամբ մի քանի աջակողմեանների դէմ։

Հերթի վրա է ազգայնականների առաջարկած հարցապնդման քննութիւնը։

Նախագահում է իշխ. Վօլկօնսկին։

Ալէքսէեվ յիշեցնում է, որ բարձրագոյն վստահութիւն և լիակատար իշխանութիւն վայելող Ստոլիպինը հաստատուն ձեռքով տանում էր պետական նաւը ազգային շաւղով։ Այժմ յեղափոխութիւնը, որը անուանարկվեց Ստոլիպինի ձեռքով, տօնում է իր յաղթութիւնը հանգուցեալի պայծառ յիշատակի վրա։ Հռետորը յայտնում է, որ ազգայնականները դատապարտում են տէրրօրը, բայց միևնոյն ժամանակ չեն կարողանում ծածկել իրանց զայրոյթը, թէ պահնորդական բաժինը չէ հրաժարվել մանրիչ հրէայի ծառայութիւններից, և չեն կարողանում մոռանալ, որ մահափորձը Ստոլիպինի վրա տեղի ունեցաւ Կայսրի ներկայութեամբ։ Ազգայնականները առաջարկում են Դումային դիմել կառավարութեանը և յայտարարել, որ անհրաժեշտ է պահնորդական բաժնի գլուխ կանգնած անձանց գործողութիւնների խիստ քննութիւն կատարել։ Անհրաժեշտ է, որ այդ անձինք, չը նայելով իրանց ունեցած պաշտօններին, դատարանային արդար պատիժ կրեն։ Ազգայնականները անպայման դատապարտում են պահնորդական բաժնի ներկայ դրութիւնը և հրաւիրում են կառավարութեանը անյապաղ վերակազմել նրան։

Գուչկօվը յայտարարում է, որ հոկտեմբերեանները ձայն կը տան շտապողականութեան և ազգայնականների հարցապնդման ընդունելութեան համար։ Քուէարկութեամբ ընդունվում են թէ հարցապնդման շտապողականութիւնը և թէ հէնց ինքը հարցապնդումը։

Հերթի վրա է սօցիալ-դեմօկրատների առաջարկած հարցի քննութիւնը։

Պօկրօվսկի II պաշտպանելով հարցի շտապողականութիւնը՝ շեշտում է, որ սօցիալ-դեմօկրատները, Դումայի ամբողջ գործունէութեան ընթացքում, կռիւ էին մղում պահնորդական բաժանմունքների գործողութիւնների դէմ։ Այժմ կառավարութեան և Դումայի կենտրօնական կուսակցութեան վերաբերմունքը դէպի պահնորդական բաժնի գործունէութիւնը արմատականապէս փոխվել է։ Հոկտեմբերեանները, որոնք հաւանութիւն էին տալիս Ազէֆի գործունէութեանը, այժմ աւազակախումբ են անուանում պահնորդական բաժնի պարագլուխներին, իսկ կառավարութիւնը սենատօրական քննութիւն է նշանակում։ Ակներև է, նրանք այժմ հասկացել են, որ պահնորդական բաժինը կորստաբեր է երկրի համար։ Վերջին չորս տարիների ընթացքում պահնորդական բաժնի գործունէութիւնը անդամալուծեց Ռուսաստանի ամբողջ ինքնագործունէութիւնը։ Հոկտեմբերի 17-ի դրօշակի վրա գծագրված օրինական երաշխաւորութիւնների խարտիան կենդանի դիակ դարձաւ։ Պահնորդական բաժինը իր ձեռքը գցեց մինչև անգամ դատարանը, որպէս այդ երևում է երկրորդ Դումայի սօց.-դեմօկրատական ֆրակցիայի գործի մէջ։ Նոր կառավարութիւնը պէտք է բացարձակ յայտնէ, թէ արդեօք ցանկանում է նա կառավարել երկիրը թէ՞ շարունակել խիստ բռնութիւնները, թէ արդեօք ռուս հասարակութիւնը իրաւունք ունի ինքնագործունէութեան թէ՞ կառավարութիւնը նայում է Ռուսաստանի վրա՝ որպէս իր կալուածքի վրա։

Գուչկօվ յայտարարում է, որ հոկտեմբերեանները կը պաշտպանեն սօց.-դէմօկրատների հարցապնդումը, թէպէտ նա աչքի է ընկնում իր միակողմանիութեամբ, որը առհասարակ յատուկ է սօց.-դէմօկրատներին։ Սօց.-դէմօկրատների կարծիքի առիթով, թէ ամբողջ յեղափոխութիւնը և տէրրօրը պրօվօկացիայի արդիւնք են, Գուչկօվը յիշեցնում է ազատաբար միտինգները, ուր մեծարանքներ էին մատուցանվում մարդասպանների և արքայասպանների յիշատակին, և հարցնում է, թէ մի՞թէ դրանք բոլորն էլ պահնորդական բաժնի պաշտօնեաներ էին։

Եթէ այժմ առաջարկվում է կառավարութեանը հարցապնդում՝ պահնորդական խմբի յանցաւոր գործունէութեան մասին, ապա արդեօք ձախակողմեանների կողմից երբևէ կառաջարկվի հարցապնդում տէրրօրիստների գործողութիւնների մասին։

Քուէարկութեամբ ընդունվում է հարցապնդման շտապողականութիւնը։ Դուման անցնում է սօցիալ-դէմօկրատների հարցապնդմանն ըստ էութեան։

Գեգէչկօրին հակաճառելով Գուչկօվի արտասանած վերջին ճառին՝ յայտնում է, որ սօց.-դէմօկրատները տէրրօրը չեն համարել կառավարութեան պրօվօկացիօն գործունէութեան հետևանք։ Տէրրօրն ունի խորը սօցիալ-տնտեսական պատճառներ։ Տէրրօրին՝ որպէս կռւի միջոցի՝ բացասաբար վերաբերվելով, սօց.-դէմօկրատները չեն կարող նրա վերաբերմամբ քաղաքական յանդիմանութիւն արտայայտել, որովհետև տէրրօրի աղբիւր ներկայանում է այն սօցիալական քաղաքական պահեստը, որի օգնութեանն են դիմում կառավարութիւնն և սրա պաշտպան հասարակական դասակարգերը։

Սօցիալ-դէմօկրատների հարցապնդումը քուէարկութեամբ ընդունվում է։

*) Տես «Մշակ» № 228.

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

✦ Երէկ հանդէսով, իշխանութիւնների և հրաւիրված ներկայացուցիչների ներկայութեամբ, բացվեց Թոչնապահութեան V հերթական ցուցահանդէսը Կրուժոկի շինութեան մէջ։

✦ Երիտասարդ զինուորացուներին ծառայութեան կոչելու գործողութիւնները համարեա վերջացան։ Մնում է բժշկական քննութիւնը։ Այս տարի միայն Թիֆլիս քաղաքի կողմից զինուոր են տարվում 212 հոգի։

✦ Հոկտեմբերի 16-ին Քութայիսի քաղաքագլուխ Չիկօվանին ներկայացաւ Փոխարքային և Քութայիսի ազգաբնակութեան կողմից շնորհակալութիւն յայտնեց կոմսին Սև-ծովի երկաթուղին Քութայիսի միջով անցկացնելուն կողմնակից լինելուն համար։ «З. Р.»-ի ասել, Փոխարքան խօսակցութեան ժամանակ յայտնել է, թէ նա կողմնակից է ամենից առաջ լեռնաշղթայով երկաթուղի կառուցանելուն, բայց երբ կառավարութիւնը կը ձեռնարկէ Սև-ծովի երկաթուղագծի կառուցմանը, այն ժամանակ կովկասեան բարձր իշխանութիւնը բնականաբար կը պաշտպանէ այն վարիանտը, որ մշակել է Քութայիսի քաղաքային ինքնավարութիւնը ինչպէս աւելի համապատասխան երկրի և ազգաբնակութեան շահերին, և հէնց այդ մաքով էլ Փոխարքան ուղարկել է իր կարծիքը Պետերբուրգ։

✦ Կովկասեան լեռնային վարչութեան պետի պաշտօնի համար տալիս են լեռնային ինժեներ Ն. Ժակի անունը։ («Т. Л.»)

✦ Մօտիկ ապագայում Արքունական թատրոնում տեղի է ունենալու յայտնի դաշնակահար Ռախմանինօվի համերգը։

✦ Հոկտեմբերի 15-ին բանտից ազատվեց երգ.-հաւաս. Գ. Գվազավան մի տարի իր պատիժը կրելուց յետոյ։ Բանտում եղած միջոցին Գվազավան վրացերէնի է թարգմանել յայտնի «Անտիգոնա» պիէսը։

✦ Հետևեալ երկուշաբթի հայ դերասանների խումբը Արտիստական թատրոնում տալու է Գոգոլի «Վերաքննիչ» պիէսը։

✦ Թիֆլիսի քաղաքային վարչութիւնը 100 րուբլի յատկացրեց մանկաբարձուհիների ընկերութեան փելդշերուհիների դըպրոցին։

✦ Թիֆլիսի Հայուհեաց Բարեգործական Ընկերութիւնը խնդրում է մեզ տպել, որ ինքը շնորհակալութեամբ ստացել է տիկին Վ. Գուլաղեանից 100 ր. ի յիշատակ իր ամուսնու՝ հանգուցեալ Երեմիա Գուլաղեանի։

✦ Թիֆլիսումն է Բրիւսսէլի յայտնի պրոֆ. Տօմսօնի աշակերտ թիւրքահայ երիտասարդ ջութակահար Վրոյրը, որ մօտիկ ապագայում կը տայ մի համերգ։

✦ Թերեքի նահանգի Նալչիկ քաղաքում Զելիմ-խանի խումբը, թւով 20 մարդ, յարձակում գործեց տեղական պետական գանձատան վրա։ Սկսվեց կատաղի հրացանաձգութիւն աւազակախմբի և գանձատան մէջ գտնվող զօրքերի միջև։ Եւ երբ վերջիններիս օգնութեան էին շտապում դրսից նոր պահակախմբեր, աւազակախումբը կրակելով սկսեց յետ նահանջել և ապա անյայտացաւ, չը կարողանալով մտնել գանձատուն։ Հրացանաձգութեան ժամանակ վիրաւորված են 4 մարդ. աւազակախմբի կորուստը յայտնի չէ։

✦ «Каспій»-ի թղթակիցը հեռագրում է, որ «Р. Сл.»-ին Կիէվից տեղեկացնում են, թէ Վերդիէվի կալանաւորումից յետոյ հեռագրով կարգադրված է բոլոր կայարաններին ստուգել Կովկաս ուղարկվող կասկածելի ապրանքները։ Արդէն այդ կարգադրութեան համաձայն զանազան կայարաններում բռնել են 15 արկղ զէնք։ Գրաւված նամակներից երևում է, որ Կիէվում գոյութիւն ունի մարդկանց մի խումբ, որ զէնք է մատակարարում կովկասեան աւազակներին։ Ասում են, որ Վէրդիէվը յարաբերութեան մէջ է եղել Զէլիմ-խանի հետ։ Հեռագրական պատուէրով զանազան քաղաքներում ձերբակալվել են զէնք գնող 20 մատակարարներ։

✦ Գուրիայում այս տարի եգիպտացորենի բերքը չափազանց անբաւարար է։

✦ Բաթումում բացվել է վրաց գրասիրաց ընկերութեան բաժանմունք, որի նախագահն է բժ. Շատիլօվը։

ԳԻՏՈՒԹ., ԳՐԱԿԱՆ., ԳԵՂԱՐ.

ԹԱՏՐՈՆ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ

I

Արտիստական թատրոնում

Երկուշաբթի, հոկտ. 17-ին, Թիֆլիսի Հայոց Դրամատիկական Ընկերութեան խումբը ներկայացրեց Կնուտ Համսունի մի դրաման «Կեանքի ճանկերում» վերնագրով, թարգմ. Վ. ք. Տէր-Ղևոնդեանի։

Դա համարվում է մի սիմվօլիկ գրուածք, որի առիթով եւրօպական և ռուս քննադատները տարբեր և հակասական կարծիքներ արտայայտեցին։ Ոմանք մեծ արժանաւորութիւններ են գտնում և համարում են տաղանդաւոր արտադրութիւն, այլք համարում են միջակ գրուածք և նոյն իսկ ոչ մի սիմվօլ չեն գտնում նրա մէջ։

Մեր տպաւորութիւնն այն է, որ, արդարև, սիմվօլական շատ քիչ բան կայ այդ պիէսի մէջ և նրա բովանդակութիւնը ժամանակակից վարած մէշչանական և անբարոյական կեանքի բազմաթիւ արտայայտութիւններից մէկն է։

Գեղեցկուհի և երգչուհի Իւլիանան, որ երիտասարդ հասակում թագաժառանգների և իշխանների երկրպագութեան առարկայ է եղել և իր երիտասարդութիւնը զոհել է ոսկուն, նոյն ոսկու սիրոյ համար ամուսնանում է վերջը՝ ծերունի, բայց հարուստ Հիլէի հետ և դառնում է ֆրաւ (տիկին) Հիլէ և, ինչպէս սովորութիւն է, գտնում է իր համար մի սիրեկան՝ Ալէքսանդր Բլիւմէնշէն, որի հետ կենակցում է, խաբելով ամուսնուն։ Նա երազում է գտնել իր սիրեկանի մէջ իրան սիրող, գգուող, փայփայող և յագեցնող իր սիրոյ կարօտը, բայց, ինչպէս նոյնպէս յաճախ պատահում է, սիրեկանը, մի արկածախնդիր և անբարոյական անձն, օգտվում է նրա դրամներով և վերջն ևս նշանվում է մի հարուստ երկաթագործի աղջկայ հետ, օրիորդ կամ ֆրեկէն Նօրմանի հետ, որ մի անմեղ և մաքուր աղջիկ է։ Բայց կայ և մի երիտասարդ՝ լէյտընանտ Լիւնում, որ սիրահարված է ֆրաւ Հիլէի վրա, բայց վերջինս որևէ ուշադրութիւն չէ դարձնում նրա վրա, այլ խանդոտ կերպով սիրում է միայն Բլիւմէնշէնին և ատելով ատում է նրա նշանածին մինչ այն աստիճան, որ կանգ չէ առնում նոյն իսկ ոճրագործութեան առաջ։ Այդ միջոցին Արգենտինայից գալիս է մի հարուստ անձն՝ Նարօբ Բաստը, բերելով իր հետ թանգագին իրեր, մի թունաւոր օձ և մի նեգր։ Այդ Բաստի հետ Իւլիանան մի ժամանակ մօտիկ յարաբերութեան մէջ է եղել և այժմ էլ խոստացել է Բլիւմէնշէնին մի լաւ պաշտօն տալու Արգենտինայում, ուր նա պատրաստվում է մեկնել, որպէսզի հարստութիւն ձեռք բերելուց յետոյ վերադառնայ և ամուսնանայ օրիորդ Նօրմանի հետ։ Նարօբ Բաստը հրաւիրում է ֆրաւ Հիլէին, Բլիւմէնշէնին, Լիւնումին, օր. Նօրմանին իր մօտ հիւրանոցը և շքեղ հիւրասիրութիւն անում, բերել տալով շատ թանգ գինով և ծաղիկներ. նա հրաւիրում է տաղանդաւոր երաժիշտ Ֆրէդրիկսէնին, որ առաջ ընկերակցել էր Իւլիանային նրա արտիստական պտոյտների ժամանակ, իր խմբով նուագել։ Շամպայն, ծաղիկներ, պտուղ առատ են. Ֆրէդրիկսէնի խումբը նուագում է վալսեր. Բաստը հրամայում է իր նեգրին բերել օձը, որ ապակեայ արկղի մէջ փակված է։ Ֆրաւ Հիլէն, օգտվելով տղամարդկանց րօպէական բացակայութիւնից, ոյժով բռնում է մատաղահաս աղջկայ ձեռքը, մօտեցնում է արկղին, որի դուռը բանում է, որպէսզի օձը խայթէ օրիորդի ձեռքը. օրիորդի ճչի վրա ներս է վազում Բաստը, մօտենում արկղին, որ դուռը փակէ, օձը խայթում է նրան։ Բաստին տանում են հիւանդանոց, ուր և նա մեռնում է։ Ֆրաւ Հիլէն ջանքեր է գործ դնում, որ իր սիրեկանը չը գնայ Արգենտինա և չամուսնանայ ֆրեկէն Նօրմանի հետ, բայց սա կոպտաբար մերժում է, վերցնում է նրա դրամները և թանգագին իրերը և հեռանում է։ Լէյտընանտ Լիւնումն ևս, տեսնելով որ ֆրաւ Հիլէն իր վրա ուշադրութիւն չէ դարձնում, և չէ կարող բռնել նրա սիրեկանի դերը, ինքնասպան է լինում. Նոյնիսկ Ֆրէդրիկսէնը, չտանելով ֆրաւ Հիլէի աղաչանքին, թողնում հեռանում է. ամենքը լքում են նրան և նա տեսնում է, որ ինքն աւելի և աւելի է ստորացել, աւելի և աւելի է ընկել բարո-

[illegible]

Հ. Ա.

ԳԱՒԱՌԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ

[illegible], 10 նոյեմբերի

[illegible]

Ա. Ալամեան

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ԲԱՑ ՆԱՄԱԿ

Սղնախի հայոց ծխ. դպ. հոգաբարձութեան

Բաքու, 15 նոյեմբերի

Յարգելի հոգաբարձութիւն,

[illegible]

հայրենակիցները ձեռք առնեն այնպիսի միջոցներ, որոնք հնարաւորութիւն կը տան դպրոցը ազատելու այնպիսի մուրացիկ կացութիւնից, որի մէջ գտնվում է նա այժմ։

Ո՞րն է այդ միջոցը։ Քաջ ծանօթ լինելով իմ հայրենի քաղաքի բնակչութեանը, նրա տնտեսական դրութեանը, ես խորը համոզված եմ, որ դպրոցը պահպանելու համար անհրաժեշտ է դիմել ինքնահարկատուութեան ձևին, որ վերջերս գործադրվեց մի քանի վայրերում։

Չը նայած նրան, որ ինքնահարկատուութիւնը դեռ խոր արմատներ չէ ձգել մեր ժողովրդի լայն խաւերի մէջ և նա չէ ընդունել մասսայական կերպարանք, այլ միմիայն այդ վայրերի հայ հասարակութեան ինտելիգենտ և ունևոր մասն է, որ ինքնահարկատուութեան է ենթարկվում, բայց և այնպէս նա միակ արմատական միջոցն է եղածների մէջ դպրոցի պաշտպանութեան գործում։ Ըստ երևոյթին ինքնահարկատուութիւնը ծանր է ժողովրդի համար, բայց նա միակ դիւրին և լաւագոյն միջոցն է դըպրոցը ազատելու զանազան պատահականութիւններից։ Այդ միջոցով բաւական չէ որ դպրոցը ապահովվում է նիւթապէս, այլ և ժողովրդի լայն խաւերը մասնակցելով դըպրոցական գործի մէջ՝ դաստիարակվում են բարոյապէս, և նրանց համար դպրոցը դառնում է իբրև ամենաանհրաժեշտ հիմնարկութիւնը և նրա գոյութեան խնդիրը իրանց ամենագլխաւոր հոգսերից մէկը։ Ինքնահարկատուութեան միջոցով, մեր կարծիքով, պիտի վերանայ մեր դպրոցներից այն վտանգը, որով նրանք կախված են այս կամ այն անհատի պատահական բարեգործութիւնից, ի հարկէ մինչև այն ցանկանալի ժամանակը, երբ բարեփոխված կը լինեն ներկայ պայմանները, որոնց մէջ մենք ապրում ենք։

Ես կարծում եմ, որ Սղնախը, ունենալով մինչև 8000 հայ բնակչութիւն, ամենայն համարձակութեամբ կարող է իր միջոցներով ծածկել այն բացը՝ որ ունի դպրոցը։

Արդ ինչ է մնում հոգաբարձութեանդ։

Արծարծել ինքնահարկատուութեան միտքը, կազմակերպել իմ հայրենակիցներին այդ ուղղութեամբ պիտի լինի հոգաբարձութեանդ առօրեայ հոգսերից մէկը. անել այդ՝ նշանակում է դպրոցի գոյութիւնը ազատել վտանգից։ Եթէ միջին հաշւով ամեն մի սղնախեցի հայ տարեկան 30—50 կոպ. յատկացնէր դպրոցին, դարձեալ դպրոցը ապահովված կը լինէր։ Բաւական չէ այդ, այն ժամանակ թոշակադրամի սկզբունքը կը վերանար և դպրոցը հնարաւորութիւն կունենար աւելի լայն բանալու իր դռները աղքատ դասակարգի երեխաների համար։ Ինքնահարկատուութեան ենթարկել սղնախեցիներին—թէ տեղում եթէ դրսում ապրողներին—ըստ չափու կարողութեան, այդ պիտի լինի հոգաբարձութեանդ հերթական հարցերից մէկը, եթէ հոգաբարձութիւնդ ուզում է ունենալ մշտական դպրոց և հաստատ հիմունքների վրա կրթվող սերունդ։

Եթէ իմ հայրենակիցները իրանց առօրեայ աւելորդ ծախսերից, որին ականատես էի ես այդտեղ եղածս ժամանակ, մի փոքրիկ կրճատեն, ի նկատի ունենալով դպրոցի շահերը, այն ժամանակ Սղնախի հայ հասարակութիւնը կունենայ իր մշտական ապահով և օրինակելի դպրոցը։

Լեոն Մելիք-Նուբարեան

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻՑ

Թաւրիզ, 10 նոյեմբերի

Պարսկահայերիս կեանքում մի փնտռէք կարգ, կանոն, շնորհք, բարենպատակ ուղղութիւն, լինի այդ ընտանիքներում, տանը թէ պաշտօնական յարկերում, միևնոյնն է. ամեն տեղ դարավերջին անիշխանութիւն է տիրում։ Փորձեցէք մտնել հայ ժողովրդի ամենամեծ պաշտօնատունը՝ առաջնորդարանները, հարցնել արխիվը, որոնել մի ինչ-որ բան, մի ինչ-որ թւական, հաշիւ, ուսումնասիրելու անցքեր, դէպքեր, պատմական հետքեր՝ ոչինչ չէք գտնի, այլ դատարկ պահարաններ ու դարաններ, կամ շատ-շատ մի քանի թերթ կիսատ-պռատ ձեթոտած թղթերի փշրանքներ....։

Նկարագրած դատարկութեան ու ոչնչութեան կողմից առաջին մրցանակին է արժանի Թաւրիզի ազգային առաջնորդարանը, որ պէտք է պարունակէր իր արխիվներում Ատրպատականի ազգային անցքերի և դէպքերի պատմութիւնը՝ վերաբերութեամբ կրթական, հողային և զանազան յարաբերութիւններին։ Այո՛, չը կայ, ոչինչ չը կայ, որ բանասէրին, պատմախօսին ընձեռէր նիւթ, հետաքրքրվողին ընծայէր պաշար։ Ահա թէ ինչ անբարեխիղճ վերաբերմունք են ցոյց տուել Ատրպատականի նախկին թեմակալները և նրանց խորհրդակից և գործակից ժողովները։ Ժամանակի հետ անցել գնացել են առանց երբէք իրանց ժամանակի հաշիւներն ու անցքերի նշանները թողնելու։ Մեր կարծիքով, այդ ոչ թէ սոսկ անբարեխղճութիւն է, այլ ոճիր, եթէ չափազանցութիւն չէ համարվում։

Ատրպատականի արդի թեմակալ Կարապետ եպ. Տէր-Մկրտչեան ցաւելով է խոստովանել առաջնորդարանի անցեալի վիճակը և ձեռնարկել է իր ժամանակի արխիվը փրկել նախորդների վիճակից, հիմք դնելով նրա կանոնաւոր և հոգատար պահպանման ապագայի համար։

Ատրպատականի առաջնորդարանն ունի արդէն իր քարտուղար-հաշւապահը, Նիկ. Տէր-Յովհաննիսեան, որ միևնոյն ժամանակ անդամ է թեմական խորհրդին։ Այս տարվայ սկզբից՝ թեմական իշխանութեան կարգադրութեամբ սկսվել են պահվել իտալական կրկնատոմարի ձևով մատեաններ, ուր պէտք է արձանագրվեն բոլոր գործողութիւնները կանոնաւորապէս։ Նամակները պահվում են որոշված տեղերում, ինչպէս նաև այլ պաշտօնաթղթեր իրանց պատշաճ կարգերում և փակի ներքոյ։ Առանց առանձին օրդէրների ոչ մի փող չէ ստացվում և ոչ ծախսվում. նախ ստորագրում է թեմակալը, ապա գանձապահը և յետոյ մտնում գործադրութեան մէջ, մի բան, որ իր օրումը չէ կատարվել Թաւրիզի առաջնորդարանում։

Այն նորամուտ կարգադրութիւնը պատիւ է բերում թեմակալ սրբազանին և թեմի իշխանութեանն ամեն տեսակէտից, սակայն դա բաւական չէ. այդ գովելի գործունէութիւնը պէտք է լինի այնպէս և այն հիմունքներով, որ մշտատև դառնայ առաջնորդարանի համար, և ներկայ թեմակալից յետոյ ևս շարունակվի այդ ուղղութիւնը։ Դրանով թեմակալ Կարապետ եպիսկոպոսը և իր գործակիցները մի հսկայ ծառայութիւն կը մատուցանեն առաջնորդարանին և ազգին։

Իմ մի թղթակցութեան մէջ յայտնել էի, որ ռուսաց հիւպատոսարանում տեղի ունեցաւ Ժողով և Նախավկայ վանքի հողային դատը վճռվեց ի նպաստ վանքապատկան իրաւունքի։ Երկու օր առաջ արձանագրութեան պատճէն ուղարկվեց առաջնորդին, որին կը մնայ ձեռնարկել եղած վնասների պահանջին։ Պէտք է մեծ յաղթանակ համարել մեծահարուստ և ռուսահպատակ Մամէդովից խլված կալուածների յետ ստանալը, այն ևս պարսկահպատակ առաջնորդարանի կողմից։

Հայկազուն

ՕՐՎԱՅ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

— «Рѣчь»-ը գրում է, որ երբ Իւ. Վիտտէն նշանակվեց պրեմիէր, նա հեռացրեց Վ. Կոկովցէվին, իսկ Վիտտէին այժմ պաշտօնի կոչելը ըստ երևոյթին հետևանք է փափուկ պատասխանի Կոկովցէվի կողմից։ Բայց շատ հաւանական է, որ Վիտտէին պաշտօն տալը բղխում է բարձր պալատական շրջաններից։ Արտասահմանում այդ հանգամանքը ուղղակի սենսացիա է առաջ բերում։

— Պետական Դումայի պրեզիդիումի ընտրութիւնները նշանակված են նոյեմբերի 1-ին։

— Արդարադատութեան մինիստր Շչէգլովիտովը դիմեց սինօդին առաջարկելով հարկադրել Իլիոդոր աբեղային կրել իր պատիժը, որ որոշել է դատարանը, դատապարտելով նրան 2 ամսով բանտարկութեան Սարատովի քաղ. դումայի իրաւասուին վիրաւորելուն համար։

— Բախմուտի գ. Իւզովկայում կալանաւորվել է թիւրք Բէգալ Անտօն անունով մի անձն, որ Երուսաղէմի պատրիարք Դամիանի (?) անուան տակ դրամ էր ժողովում ազգաբնակութեան մէջ։

— Սամադ-խանը սկսել է նորից աջողութեամբ գործել։ Եփրեմը Թեհրանից կուղարկվի մի քանի օր յետոյ։

— Մազանդարանում թիւրքմէնները շարունակում են կողոպտել խաղաղ բնակիչներին։ Նրանք յարձակումներ են գործում նոյնիսկ կառավարական զօրքերի վրա, պատճառելով նրանց զգալի վնասներ։

— Չինական կառավարական զօրքերի մէջ սննդի պակասութեան պատճառով սկսել են զանազան հիւանդութիւններ։ Նաւատորմի հաւատարիմ մնացած մասը ևս անցնում է յեղափոխականների կողմը։

— Չին յեղափոխականները ձեռք են ձգել կառավարական մի միլիօն տաէլ։ Ճապօնական տեղեկութիւնների համաձայն, չինական զինուորական մինիստր Ինչանգը, որի կենդանի կամ մեռած լինելու մասին պտտվում են հակասական լուրեր, 12,000-անոց զօրաբանակի գլուխ անցած շտապում է առաջ յեղափոխականներին վճռական ճակատամարտ տալու համար։

— Ներկայումս չին յեղափոխականները ունեն մօտ 60,000 հրացանակիր։

— Չին յեղափոխականները դիմեցին Ռուսաստանին՝ խնդրելով քայլեր չանել Մօնգօլիայում, որովհետև Ճապօնիան զօրք ու նաւատորմ է ուղարկում Չինաստանին պաշտպանելու համար։

— Ցամաք լուրերի համաձայն, չինական կառավարութեան և Ճապօնիայի միջև կապվել է գաղտնի համաձայնութիւն, ըստ որում Ճապօնիան իբրև տէրրիտօրիալ վարձատրութիւն ստանալու է Հարաւային Մանջուրիայում որոշ հողաբաժին։

— Կանտօնում բռնկվեց ապստամբութիւն։

— Չին յեղափոխականները մինհանգում իրանց կողմն են թեքում մահմէդական ազգաբնակութեան, խոստանալով նրանց անկախութիւն։

— Նանկինում ներկայումս կռիւ է յեղափոխականների և զօրքերի միջև։

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՊԵՏԵՐ. ՀԵՌԱԳՐԱԿԱՆ ԳՈՐԾ.

17 նոյեմբերի

ԿԵՐՉ։ Ուտօչկինի երկրորդ թռիչքի ժամանակ գործիքը ջարդվեց. ինքն օդագնացը անվնաս է։

ՌԻԳԱ։ Երէկ ամբողջ օրը ձիւնախառն փոթորիկ էր։ Հեռագիրը դադարեց գործելուց։ Գնացքների երթևեկութիւնը կատարվում էր մեծամեծ դժուարութիւններով։ Ծովի վրա խորտակվեցին երկու առագաստաւոր նաւ։ Այսօր հեռագիրը սկսեց գործել։

ՄՕՍԿՎԱ։ Քաղաքը տեղ ձեռք բերեց Պուշկինի անուան այգի, ընթերցարան և դահլիճ հիմնելու համար։

ԼՕՆԴՕՆ։ Շատ քաղաքներում երկաթուղային բանւորները որոշել են մերժել երկաթուղային մասնաժողովի վերջին զեկուցագիրը։ Մի քանի տեղերում բանւորները գործադուլի սպառնալիքով պահանջում են աւելացնել օրավարձը։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Ներքին գործերի մինիստրութեան մշակած կանօնների համաձայն՝ օդի, ջրի և գետնի մաքրութեան վրա հըսկելու են քաղաքային և շինական հասարակական մարմինները։

ՎՕԼՕԳԴԱ։ Նահանգում բանտապահը և 3 բանտարկեալ թունաւորվեցին։ Նրանց դրութիւնը երկիւղալի է։

ՆԻԺՆԻ ՆՈՎԳՈՐՈԴ։ Հանդէսով բացվեց ուսուցչական ինստիտուտը։

ՏԱՇԿԵՆԴ։ Եկաւ Մեծ Իշխան Կօնստանտին Կօնստանտինովիչը։

ՊԱՐԻԶ։ Ֆրանսիական կառավարութիւնը ընդունեց ֆրանս-ռուսական մասնաժողովի մշակած գրական և գեղարուեստական սեփականութիւնը պաշտպանելու պայմանագրի նախագիծը։ Պայմանագիրը շուտով կը ստորագրվի Պարիզում։ Երկու կողմերի գրուածքները երկուստեք լինելու են օրէնքների պաշտպանութեան ներքոյ։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Գրաւվեց «Гроза»-ի № 236-ը։ Խմբագիրը պատասխանատուութեան է ենթարկվում 1044-րդ յօդուածով։

Խմբագիր՝ Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ
Հրատարակիչներ՝ Ա. ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Ց. ՏԷՐ-ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ
Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

(Ձմեռնային երթևեկութիւն)
(Ժամերը նշանակված են Թիֆլիսի ժամանակով)

ԹԻՖԼԻՍԻՑ ՄԵԿՆՈՒՄ Է

ԲԱԳՈՒ՝ **արագ** № 2 **գնացքը՝** (I, II և III կարգի վագոն.) 10 ժ. 20 ր. առաւ., Աղստաֆա է հասնում 12 ժ. 44 ր. կէսօր., Գանձակ՝ 3 ժ. 18 ր. ցեր., Եվլախ՝ 4 ժ. 52 ր. ցեր., Հաջի-Կաբուլ՝ 8 ժ. 35 ր. երեկ., Բագու՝ 11 ժ. 43 ր. գիշ.: **Մարդատար** № 6 **գնացքը՝** (միայն I և II կարգի վագոն.) 3 ժ. 33 ր. ցեր., Աղստաֆա է հասնում 6 ժ. 29 ր. երեկ., Գանձակ՝ 9 ժ. 46 ր. երեկ., Եվլախ՝ 11 ժ. 53 ր. գիշ., Հաջի-Կաբուլ՝ 4 ժ. 20 ր. գիշ., Բագու՝ 8 ժ. 11 ր. առաւ.: **Պոստատար** № 4 **գնացքը՝** (բոլոր կարգերի վագոններով) 11 ժ. 18 ր. գիշ., Աղստաֆա է հասնում՝ 2 ժ. 12 ր. ցեր., Գանձակ՝ 5 ժ. 29 ր. առաւ., Եվլախ՝ 7 ժ. 30 ր. առաւ., Հաջի-Կաբուլ՝ 12 ժ. 01 րոպէին կէսօրվայ, Բագու՝ 4 ժամ 52 րոպէին ցերեկվայ: **Խառն** № 106 **գնացք՝** (IV կամ III կարգի վագոններով, երբ կարևորութիւն պատահի) 6 ժ. 32 ր. առաւ., Աղստաֆա է հասնում 10 ժ. 42 ր. առաւ., Գանձակ՝ 2 ժ. 57 ր. ցեր., Եվլախ՝ 6 ժ. 25 ր. երեկ., Հաջի-Կաբուլ՝ 1 ժ. 16 գիշ., Բագու՝ 7 ժ. 12 ր. առաւ.:

ՋՈՒԼՖԱ-ԵՐԵՒԱՆ՝ **Մարդատար** № $^{74}/_{75}$ **գնացքը՝** (բոլոր կարգի վագոններով) 11 ժ. 48 ր. գիշ., Ղարաքիլիսա է հասնում 7 ժ. 01 ր. առաւ. ,Ալէքսանդրապոլ՝ 10 ժ. 31 ր. առաւ., Էջմիածին կայար.՝ 3 ժ. 45 ր. ցեր., Ուլուխանլու՝ 4 ժ. 12 ր. ցեր.: (Առանց Երևան մտնելու: Սակայն Ուլուխանլուից առանձին գնացքը Երևան ուղևորվում է 4 ժ. 37 ր. ցեր., և Երևան հասնում 5 ժ. 20 ր. երեկոյեան): Նախիջևան՝ 9 ժ. 26 ր. երեկ., Ջուլֆա՝ 11 ժ. 10 ր. երեկ.: **Մարդատար-ապրանքատար** № $^{78}/_{79}$ գնացքը՝ 4 ժ. 34 ր. երեկ., Ղարաքիլիսա է հասնում՝ 12 ժ. 48 ր. գիշ., Ալէքսանդրապոլ՝ 4 ժ. 32 ր. գիշ., Էջմիածին կայարան՝ 4 ժ. 41 առաւ., Երևան՝ 11 ժ. 06 ր. առաւ., և այլևս դէնը չէ գնում:

ԲԱԹՈՒՄ՝ **Մարդատար** № 5 **գնացքը՝** (բոլոր կարգի վագոններով) 5 ժ. 45 ր. երեկ., Միխայլովօ է հասնում 9 ժ. 51 ր. եր., Բաթում՝ 6 ժ. 26 ր. առաւ., **Պոստատար** № 3 **գնացքը՝** (բոլոր կարգի վագոններով) 9 ժ. 50 ր. առաւ., Միխայլովօ է հասնում 1 ժ. 56 ր. կէսօր., Բաթում՝ 11 ժ. 13 ր. գիշ.: **Մարդատար** № 7 **գնացքը՝** (II և III կարգի վագոններով) 10 ժ. 38 ր. գիշ., Միխայլովօ է հասնում 3 ժ. 08 ր. գիշ., Բաթում՝ 1 ժ. 42 ր. կէսօրին:

ԲՈՐԺՈՄ՝ **մարդատար** № $^{9}/_{66}$ **գնացքը՝** (բոլոր կարգի վագոն.) 3 ժ. 23 ր. ցեր., Խաշուրի է հասնում 6 ժ. 02 ր. երեկ., Բորժոմ՝ 9 ժ. 02 ր. գիշ.:

ԹԻՖԼԻՍ Է ՀԱՍՆՈՒՄ

ԲԱԳՈՒԻՑ՝ **Մարդատար** № 5 **գնացքը՝** 5 ժ. 07 ր. երեկ.: **Պոստատար** № 3 **գնացքը՝** 8 ժ. 54 ր. առ.: **Արագ** № 1 **գնացքը՝** 9 ժ. 56 ր. գիշ., որը այլևս դէնը չէ գնում: **Խառն** № 107 **գնացքը՝** 9 ժ. եր.:

ՋՈՒԼՖԱ-ԵՐԵՒԱՆԻՑ՝ **պոստատար** № $^{72}/_{73}$ **գնացքը՝** 8 ժ. 25 ր. առաւ.: **Մարդատար-ապրանքատար՝** № $^{80}/_{81}$ **գնացքը՝** 1 ժ. 40 ր. ցերեկվայ:

ԲԱԹՈՒՄԻՑ՝ **Մարդատար** № 6 **գնացքը՝** 2 ժ. 50 ր. ցերեկ., **Պոստատար** № 4 **գնացքը՝** 10 ժ. 28 ր. գիշ.: **Մարդատար** № 8 **գնացքը** 5 ժ. 33 ր. առաւ. (այս գնացքը Բագու չէ գնում):

ԲՈՐԺՈՄԻՑ՝ **Մարդատար** № $^{6}/_{10}$ **գնացքը՝** 7 ժ. 58 ր. առաւօտեան:

Ծանօթութիւն.—Ձմեռային երթևեկութեան միջոցին որոշված է Թիֆլիսից Պետերբուրգ (յետ և առաջ) անմիջական, առանց վագոն փոխելու հաղորդակցութիւն՝ Բագուի-Ռոստովի-Խարկովի վրայով Անդրկովկասեան գծի արագ № № 1 և 2 գնացքներով: Գնացքում լինելու է մէկ միքստ վագոն I և II կարգի և մէկ վագոն III կարգի. բոլոր տեղերը պլացկարտով են:

Նոյնպէս հաստատվում է Թիֆլիս-Մոսկվա յետ և առաջ, առանց վագոն փոխելու, հաղորդակցութիւն՝ Բագուի-Ռոստովի և Կոզլովի վրայով՝ արագ № 1 և 2 գնացքներով: Գնացքում լինելու է Միջազգային ընկ. մէկ միքստ վագոն I և II կարգի, որի համար վերցվելու է յաւելեալ արժէք. ամեն մէկ հազար վերստին 8 ր. I կարգում և 6 ր. II կարգում: Թիֆլիսից-Մոսկվա հաշվում է 2877 վերստ:

Առանց վագոն փոխելու հաղորդակցութիւնը Թիֆլիս-Բագու-Ռոստով յետ և առաջ կատարվելու է արագ № 1 և 2 գնացքներով: Բոլոր կարգերի տեղերը պլացկարտով են:

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ
ԲԺՇԿԱՊԵՏ Բ. ՆԱԽԱՍԱՐԴԵԱՆԻ
Հիմնված 1880 թ.
(Կուկիա, Վօրօնցովի արձանի հանդէպ)
Ամեն օր, բացի կիրակի օրերից
ԱՌԱՒՕՏԵԱՆԸ
«606»-Ի ՆԵՐԱՐԿՈՒՄ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ՝ 11—12 ժ.
Բ. Ա. ՆԱԽԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վեներական (սիֆիլիս) հ.:
Բ. Գ. ԱՂԱՍԱՐԵԱՆ—9—10 ժ. ներքին և երեխայոց հիւ.:
Կ. Մ. ՉԻԿՕՎԱՆԻ—9½—10 ժ. աչքի, ներքին և ներվային:
Զ. Ի. ԲԱԲԱՆԱՍԵԱՆ—10—11 ժ. մանկաբարձութեան, կանանց և երեխայոց հ.:
Ն. Ց. ՄՈՒԼԻՆ—10—12 ժ. ականջի, կոկորդի և քթի հիւ.:
Մ Գ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—11—12 ժ. մորթու, վեներական, վիրաբուժութեան և միզասեռ. հ.:
Ա. Մ. ՓՈՒՂԻՆՕՎ—12—1 ժ. ներքին և երեխայոց հիւ. և ծաղկահատ.:
ԿԻՆ ԲԺԻՇԿ Պ. Ս. ԶԻԼԲԵՐԶԱՑ—12½—1 ժ. մանկաբարձ., կանանց և երեխայոց հ.:
Գ. Յ. ԳՈՒՐԴԻՆՕՎ—1—1½ ժ. մանկաբարձ., կանանց և երեխայոց հ.:
Ա. Պ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ—1—1½ ժ. ներքին և երեխայոց հիւ.:
ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ՝
ԿԻՆ ԲԺԻՇԿ Պ. Ս. ԶԻԼԲԵՐԶԱՑ—6—6½ ժ. մանկաբարձ., կանանց և երեխայոց հ.:
Մ. Գ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—6—7 ժ.:
Վճարը 50 կ.: Չքաւորները ձրի: Համախորհրդի (կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին:
Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝
Բժշկապետ Բ. Նաւասարդեան
3. 0—106

ԲԺՇԿԱՊԵՏ
Տ. ԳԷՈՐԳԲԷԳԵԱՆ
Աչքի հիւանդութիւններ
Առաւօտեան ժամը 10—1.
Երեկոյեան ժամը 5—7.
Վելեամինովսկայա փողոց, № 8.
(Կ. Հ.) 416. 100—46

ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ
Մ. ՏԷՐ-ՄԻՆԱՍԵԱՆ
վերանորոգել է հիւանդն. ընդունել. ատամների և բերանի խոռոչի վիրաբեր.: Տեխնիկ. աշխատանքների համար հրաւիրված է արտասահմանից ատամնաբոյժ-տեխնիկ: Ընդունելութիւն՝ առաւ. ժամը 10—2, երեկ. ժամը 4—6, կիրակի օրերը ժամը 10—12-ը:
Միխայլովսկի պր. № 43.
(օ.մ.) 956. 10—9

ԲԺԻՇԿ
Գ. Ն. ՄԱՂԱՔԵԱՆ
ՆԵՐՔԻՆ ԵՒ ԵՐԵԽԱՅՑ
ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
Առանձնապէս ՍՏԱՄՈՔՍԻ և ԱՂԻՔՆԵՐԻ
Ընդունելութիւնը ամեն օր) 10—11 ժ. առ. (երեխաների)) 5—7 ժ. երեկ. (ընդհանուր)
Միքայէլեան փող., № 36. տէլէֆօն 388.
(Չ.Ա.Կ.) 761. 100—30

ԲԺԻՇԿ
Ե. Ի. ՄԻՆԱՍԵԱՆՑ
Ներքին, երեխայոց և ստամոքսա-աղիքային հիւանդութիւններ։
Պրօֆ. Mathien -ի մասնագիտական կլինիկայից—Պարիզում։
Ընդունելութիւնը (առաւ. ժ. 9—11. (երեկ. ժ. 5—7.
Ելիզավետինսկայա փող. № 39. տէլ. № 1067.
(Ա. Օ.) 669. 100—48

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
«ՄՇԱԿԻ» խմբագրատանը վաճառվում է
ՅՈՒՇԱՐՁԱՆ
ՈՂԲԱՑԵԱԼ ԱՐԾԻՒ ԱՐԾՐՈՒՆԵԱՆԻ
(մահարձանի բացման առթիւ)
ԳԻՆՆ Է՝ Թիֆլիսում 40 կոպ., Թիֆլիսից դուրս՝ ճանապարհածախսով 50 կ.։
Գումարով գնողներին զեղչ 20%.
Դիմել՝ Тифлисъ, ред. газ. «Мшакъ».
987. 10—8

„ԳՈՒՏՏԵՆԲԵՐԳ“ ԳՐԱՎԱՃԱՌԱՆՈՑՈՒՄ ԾԱԽՎՈՒՄ ԵՆ ԱՏՐՊԵՏԻ ԵՐԿԵՐԸ
1) ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ Թիւրքահայերի կեանքից 1 ր.—
2) ՎԻՐԱՒՈՐԻ ԳԱՂՏՆԻՔԸ օսման. սահմանադր. 1 ր.—
3) ԱԼՄԱՍՏ Բարձր Հայոց կեանքից I հատոր 1 ր.—
4) » » » » II » 1 ր.—
5) ԽԱՉԱԳԻՐ վերջին 1887—8 թ. պատերազմից 1 ր.—
6) ՎԻՊԱԿՆԵՐ Հայ-երիտասարդ. յեղափոխ. կեանքից 1 ր.—
7) ԲԺԺԱՆՆԵՐ Թիւրքահայերի կեանքից 1 ր.—
8) ԿԱՐԵԼԻ՞ Է ՍԻՐԵԼ Հայկական պատմ. կեանքից 1 ր.—
9) ԱՌԱՍՊԵԼՆԵՐ » » » 1 ր.—
10) ՊԱՏՈՒՀԱՍՆԵՐ Պարսկաստանի կեանքից 1 ր.—
11) ԽԵՒ-ԿԱՐԱՊԵՏ Թիւրքահայերի կեանքից 1 ր.—
12) ՔՈՌ ԵՂԻԿ » » —30 կ.
13) ՇԽՆՈՑ » » —30 կ.
14) ԲԷՐՍԱՑԻ-ԱՌԱՔԵԱԼԸ » » —25 կ.
15) ԺԱՌԱՆԳՆԵՐ » » —30 կ.
16) ԹՈՒԼՈՒՄԲԱՋԻՆԵՐ » » —10 կ.
17) ԴԻՄԱԿՆԵՐ Երգիծական չորս արկածներ. —50 կ.
18) ՇՈՒՇԱՆ Թիւրքահայերի կեանքից 1 ր.—
19) ՍԱՐԱՖ » » 30 կ.
20) ԽԻԼԱՖԱԹ Թիւրք պատմ. հետազօտութիւն 50 կ.
21) ԻՄԱՄԱԹ պարս. » » 1 ր.—
22) ՀՈՂԱՏԻՐՈՒԹԻՒՆԸ ԿՈՎԿԱՍՈՒՄ —10 կ.
23) ՃԻՒՂԸ Հողագործի վիճակը Թիւրքահայքում —15 կ.
24) МАМЕД-АЛИ-ШАХЪ, Движ. въ Персіи 1 ր.—
25) РАХИМЪ-ХАНЪ » » —20 կ.
26) ИМАМАТЪ Шіитское Религіозное изслѣд. 1 ր.—
27) БАБИТЫ и БЕХАИТЫ » » —60 կ.
Դիմել Թիֆլիս՝ «Գուտտենբերգ» գրավաճառանոցը. Тифлисъ, книж. торговля «Гуттенбергъ». Tiflis, Librairie «Guttenberg». 1010. 1—1

Типографія канцеляріи Намѣстника Его Императорскаго Величества на Кавказѣ, Лорисъ-Меликовская улица, домъ казенный.